

7 januari-soarén lördagen den 21 januari 2023 1835–2023

Efter ett uppehåll på två år är det äntligen dags att önska alla hjärtligt välkomna till 7 januari-soarén lördagen den 21 januari 2023 kl. 18 på Riddarhuset, Riddaregatan 1, Helsingfors.

Festtalet hålls av radio- och tv-producent Aarno Cronvall. Under kvällen får vi även höra sång av Pamela Frankenhauser och dansa till tonerna av Grani Jazz Trio & Bianca Morales.

Supékortets pris inklusive måltidsdrycker är 110 euro för vuxna och 85 euro för ungdomar under 18 år. Kom ihåg att ta med en del kontanter för lotteriet, kringlorna m.m.

Anmälningar och bordsreserveringar tas emot senast fredag 13.1.2023 med den elektroniska blanketten på föreningens webbsida wiborg.fi/osa eller per telefon 0500 911 449 (Monica Saxén). Vänligen meddela även allergier samt specialdieter.

Supékortet skall betalas senast 13.1.2023 till kontot i Nordea FI74 1572 3000 3725 99, BIC/SWIFT NDEAFIHH. Anmälan och betalningen är bindande. Skriv tydligt i meddelandefältet för vem inbetalningen är. Behållningen från festen går till välgörenhet och till föreningens kulturella verksamhet.

Frack eller mörk kostym med ordnar. OBS! Riddarhusets golv bör aktas och damerna ombeds att inte använda skor med stilettklack.

Ur innehållet

Förutom en påminnelse om att 7 januari-soarén återupptas i år efter en paus på två år finner vi nere på sidan 1 Tyrgilsmuseets presentation av *Årets wiborgare Ernst Mielck* – en ung lovande tonsättare vars bana bröts tidigt. Med anledning av att nya Wiborgs Nyheter i år firar ett jubileum har huvudredaktören på ledarplats på sidan 2 skrivit översikten *Wiborgs Nyheter – fakta och förnöjelse under 70 år*. På sidan 3 presenteras ett Wiborgsminne av den kända *Familjen Marschan i Viborg*.

På sidorna 4-5 berättar Emelie Enckell om en tusenkonstnär, bl.a. Olavi Virtas sånglärare, och belyser sin mormors öden i två artiklar, *Nikolai Schmakoff (1871–1956)* och *Harriet Dippel* samt *Harriet Thesleff vid tiden för första världskriget*. På följande uppslag, sidorna 6-7, behandlar Irma Lounatuori ett för WN:s läsare måhända mindre bekant ämne, *Empirekakeugnar i Viborg*. Rainer Knapas föreläsning på Handelsgillet i Wiborgs 135-årsjubileum i fjol, *Monrepos – historia och nutid*, finner vi på sidorna 8-9.

En historisk översikt av ett segelsällskap med anor ger Lauri Kaira på sidan 10 i *Wiborgs Läns Segelförening – Viipurin Läänin Purjehdusseura fyller 150 år sommaren 2023*. Artikeln om Wiborgs Nyheter historia fortsätter på sidan 11 som även innehåller ett klipp ur det första numret 1953, Uno Ullbergs kåseri *Rotvälskan*. Emer Silius för läsaren tillbaka till 1930-talets Viborg i artikeln *Mina allra första Wiborgsresor* på sidan 12. Och Anu Koskivirta presenterar en viborgsk kosmopolit och tjänsteman med historiska intressen i artikeln om *Peter von Gerschau* på sidan 13.

Boknytt har hängt med länge i WN och hittas på sidorna 14-15 där några inhemska, ryska och en i Sverige utgiven Karelenbok presenteras. Ett annat 150-årsminne finner vi på sidorna 16-17 där Wiborgskonstnären *Hugo Simberg* presenteras i ord och bild av Rainer Knapas. På sidorna 18-19 redogör de aktiva *Wiborgsföreningarna* för sina aktiviteter under fjolåret och på sidan 20 publiceras två notiser, *Wiborgs Konstvännen fick värdefull konst-donation* samt *Till minnet av Aleksanteri Saksa 1951–1922*.

Wiborgs Nyheter riktar ett varmt tack till alla skribenter och till annonsörerna i detta nummer!

Årets wiborgare 2022

Ernst Mielck - en ung lovande tonsättare vars bana bröts tidigt

Ernst Leopold Christian Mielck har betecknats som Viborgs mest betydande bidrag till musikhistorien och som Finlands första symfoniker. Han föddes i Viborg 1877 som äldste son till fabriksdisponenten Theodor Mielck och dennes hustru Irene Fabritius. Släkten var inflyttad från Lübeck i mitten av 1800-talet. Ernsts mor var syster till violinisten och kompositören Ernst Fabritius, även han wiborgare. Som barn var Ernst Mielck klen och sjuklig och kunde inte sättas i vanlig skola. Man upptäckte ändå att han var ovanligt musikbegåvad. I Viborg fick han börja med pianolektioner och redan som 13-åring sändes han till Sterns Musikinstitut i Berlin för vidare

Ernst Mielck. Sibeliusmuseum.

musikstudier i både pianospel och komposition.

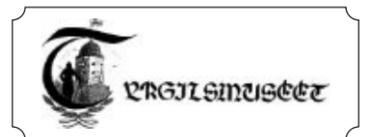
Han återvände till Viborg 1894 där han konserterade och bl.a. uppträdde som Aino Acktës ackompanjör. Sitt genombrott fick han vid en kompositionskoncert i Helsingfors 1897 med Robert Kajanus som dirigent. Hösten 1895 hade han fortsatt sina studier i komposition då han antogs som elev hos kompositören och kapellmästaren Max Bruch. Denne beskrev Ernst Mielck som både flitig och begåvad.

Ernst Mielcks främsta kompositioner tillkom åren 1897-98. Han komponerade bl.a. en symfoni i f-moll, en "Dramatisk ouvertyr" som blev hans mest kända verk, en stråk-

kvartett, en sträckvintett, en pianokonsert och andra pianoverk samt "Finsk svit" för orkester. År 1898 uppfördes hans musik även vid några kompositionskonserter i Tyskland.

Ernst Mielcks lovande musikerbana bröts tidigt av en svår tuberkulos och han dog i oktober 1899 två dagar innan han skulle ha fyllt 22 år. Efter hans död arrangerades minneskonserter runtom i Finland, även i Viborg, där klockar- och organist-skolans kör under Emil Sivoris ledning uppförde Mielcks körverk "Altgermanisches Julfest".

En del av Ernst Mielcks musik utgavs år 2000 på en CD-skiva av det svenska företaget Sterling. Skivan omfattar hans symfoni och

hans konsertstycke i e-moll för piano och orkester. För uppförandet står Åbo stadsorkester under ledning av Hannu Lintu med Liisa Pohjola som solist.

Lars-Einar Floman

Wiborgs Nyheter – fakta och förnöjelse under 70 år

Lars-Einar Floman

Wiborgs Nyheter var en dags-tidning som utkom i Viborg under drygt 40 år. Det första numret utkom den 28 februari 1899 och det sista den 28 november ödesåret 1939. Den nya versionen av Wiborgs Nyheter, som föddes i Helsingfors 1953, har nu hunnit bli betydligt äldre än sin föregångare och fyller i år hela 70 år. På 1930-talet bantades den viborgska dagstidningens utgivning ner från sex till tre nummer i veckan medan efterträdaren har kommit ut med endast ett nummer per år.

Startskottet för nya WN gick onsdagen den 7 januari 1953 under Sjunde januariisören på Brunns-huset i Helsingfors. Festtalet hölls då av redaktör Helmer J. Wahlroos som också var ansvarig redaktör för ett nytt nummer av "Wiborgs Nyheter" som lanserades under kvällen. Programslaget väckte stor muntherhet bland festdeltagarna som kunde köpa ett lösnummer för 100 mark. Efter den kvällen blev nya Wiborgs Nyheter ett bestående inslag i fest-programmet. Tidningens karaktär av festpublikation med lokalt underhållningsvärde tunnade småningom av och Wiborgs Nyheter började leva sitt eget liv som en kultur- och minnespublikation kring det förlorade Viborg. Utgivningsdagen är fortfarande den 7 januari och som utgivare står Föreningen 7 januari.

Det första numret år 1953 fyllde sex sidor med aktuella notiser, Viborgsminnen och nostalgiska Viborgskildringar samt texter och annonser ur gamla Wiborgs Nyheter. Flera företag med Wiborgsanknytning hade dessutom bidragit med nya annonser. Året efter debuten kom ett liknande nummer med Wahlroos som ansvarig redaktör och Harry Palmberg som huvudredaktör. Skribenternas namn var vanligen inte utsatta, men initialerna eller pseudonymerna var förmodligen ändå välkända för de dåtida läsarna. De historiska annonserna från Viborgsåren väckte nostalgiska minnen till liv. I spalten *Passend und Unpassend* återgavs dräpliga anekdoter, litet vågade skämt och mustiga Viborghistorier, inte sällan på tyska

Wiborgs Nyheter, utgiven 1953 i Helsingfors.

eller finska. De närmaste åren fortsatte man i samma stil och publicerade festtal från föregående soaré, artiklar om gamla Viborg, historier

om viborgare och Wiborgsoriginal, skolhistorier och referat av kamrat-möten. De första åren bjöd tidningen på mycket text men få bilder.

Det ryska Viborg skymtar

Den redaktionella duon fortsatte i tio år, fram till 1964 års nummer. En nyhet i tiden vid övergången till 1960-talet var möjligheten att resa till det ryska Viborg. I WN 1958 ingick några otydliga foton från Viborg och i 1960 års nummer en artikel "Hälsningar från Wiborg" med en hel del bildmaterial. I WN 1961 finner man en reserapport från Leningrad och 1962 ingår en lång illustrerad artikel om "Dagens Wiborg". Men först på 1970-talet blir bevakningen av det ryska Viborg ett mera stående inslag i tidningen.

År 1965 hade Ebba Ramm-Schmidt tagit över som redaktör. Hon fortsatte med ett mera seriöst och mångsidigt grepp och jobbade med tidningen i mer än 20 år, till en början biträdd av Heinz Ramm-Schmidt och sedan av Harry Palm-berg och Wahlroos, senare av Rolf Winter och Christel Kaereskö.

WIBORGS NYHETER

Redaktion: lefloman@gmail.com

Utgivare: Föreningen 7 januari, styrelseordförande Maria Salenius

Adressförändringar & prenumerationer: Ann Holm-Dellinger

ann.dellinger@gmail.com 045-167 3134

Gröndalstranden 15 B 39 02710 Esbo

Prenumerationspris 18 euro

Tidningen kan även köpas på Akademiska Bokhandeln.

Tryckeri: Grano, Helsingfors 2022

Familjen Marschan i Viborg

Nikolai Marschan

Min syster och jag hade redan länge planerat att resa till vår födelsestad Viborg för att bekanta oss med de ställen som våra föräldrar berättat om. Då Viborgs och Villmanstrands vänskapsstads förening ordnade ett föredragstillfälle i maj 2007 i Viborgs bibliotek och bad mig hålla ett föredrag om Marskalken av Finland, friherre G. Mannerheim, var det ett lämpligt tillfälle att besöka Viborg. Föredraget hade lockat många intresserade åhörare både från Viborg och Villmanstrand.

Följande dag vandrade min syster och jag i Monrepos vackra park där våra föräldrar hade promenerat i sin ungdom. Vi såg huset vid Kolmikulma i där vår familj hade tillbragt många lyckliga år. Familjen Marschans levnadsöden är nära förknippade med familjeföretaget – därför åkte vi till Tammsuo och till vår glädje såg vi fabriken. Den hade byggts om till bostäder och lagerutrymmen, men på väggen mot järnvägsspåret kunde vi tydligt se vårt firmanamn OY A. MARSCHAN AB. Ett bevis på att kvaliteten lönar sig alltid och materialet som valdes 1935 hade motstått både väderlekens påfrestningar och krig. Efter dagens många intryck satte vi oss i Runda Tornet och talade om våra föräldrars liv i Viborg. Bland många ljusa minnen hade föräldrarna nämnt den trevliga 7 januariisören år 1937.

Från Böhmen via St Petersburg till Viborg

Min farfars far, Anton Marschan kom från Böhmen till St Petersburg och år 1844 grundade han företaget "A. Marschan" som tillverkade högklassiga köttprodukter – en bransch, som hade gamla traditioner i hans hemland. Anton Marschan hade tre söner. Den äldsta sonen Anton, min farfar, övertog ledarskapet efter sin fars död år 1893 vid 23 års ålder. Företaget fick en god start och växte kontinuerligt. Enligt dåtida statistiska uppgifter var den marschanska fabriken produktionsledande vid sekelskiftet av bl.a. medurst Rysslands största. Min farfar gifte sig med Louise Steuding år 1896 och de fick fem barn, Anton d.y., Nikolai, Vladimir min far, Aleksander och dottern Nina.

År 1918 flyttade familjen till sitt sommarställe på Karelska näset vid Särkijärvi nära Perkjärvi. Ute på villan satte min farfar i gång tillverkningen av köttprodukter i blygsam skala. Produktionen fann en tacksam marknad i Viborg och vid sjöstranden byggdes ett litet fabrikskvarn i trä. Sönerna anslöt sig till arbetet efter att ha avlagt studentexamen. Äldsta sonen Anton för senare till Prag för att studera där vid universitetet. Samtidigt forskade han i släktens historia.

Familjeföretaget och familjelivet i Viborg

Bröderna Nikolai och Vladimir ansvarade för familjens utkomst. Min farfars direkta intuitiva läggning för yrket hade ärvts av sonen Nikolai, som hade det så kallade "absoluta smaksinnet". Därför blev produktionen hans område. Min far Vladimir var i sin tur en dynamisk

Farmor Louise med sina fyra söner ca 1907. Lilla Aleksander i famnen, stående Anton och Nikolai och sittande min far Vladimir.

Första fabriken byggdes i Tammsuo 1931. Teckningen av Taisto Kaasinen (1918–1980), som arbetade på fabriken. Senare verkade han som keramikern och designer vid Arabia.

företagare. Han var energisk, innovativ och hade en utpräglad förmåga att nå kontakt med människor. Försäljningen, bank- och kundkontakterna kom på hans lott.

Tack vare den goda kvaliteten hos produkterna var den lilla karelska fabriken framgångsrik och min far föreslog att produktionen skulle flyttas till Viborg. Den första fabriken byggdes i stadsdelen Tammsuo år 1931. Samma år omvandlades firmen till aktieföretag Oy. A. Marschan Ab. med min far som verkställande direktör, farbror Nikolai som produktionsledare och styrelseordförande samt farbror Anton, som återvänt från Prag, som chef för administration och finansförvaltning. Fyra år senare hade fabriken blivit för liten. Bröderna anlätade en tysk ingenjörfirma och tillsammans planerade de den vita tvåvåningsbyggnaden. Den nya fabriken, nu i sten, stod färdig år 1935. Familjemedlem-

marna och medarbetarna bildade en stor familj och företaget framgångsrikt grundade sig på yrkesskicklighet och sammanhållning. Min far gifte sig med Tamara Tjapugin 1933 och den unga familjens första hem var på Kolmikulma i. Familjen växte och livet var fyllt av familjeglädje och mycket arbete. Hemspråken var ryska och tyska, dessutom lärde sig föräldrarna snabbt både svenska och finska. De fick många vänner i Viborg och vänskapen fortsatte senare i Helsingfors. Min morbror Nikolai Tjapugin, som hade en ekonomisk utbildning, blev ombedd att delta i familjeföretaget och han började arbeta på den nya fabriken 1935. Under hans ledning utvecklades försäljningen och marknadsföringen och firmen öppnade tre livsmedelsaffärer i Viborg.

Krigsåren

Då vinterkriget bröt ut 1939 avbröts dock återigen en period av expansion

Första livsmedelsaffären vid Rödabrunnsstorget på Pohjolagatan 10. Den andra affären var på Slottsgatan och den tredje på Torkelsgatan 6.

Den nya fabriken fotograferad 1941. Vi besökte den 2007.

och uppsving. Det blev omöjligt att fortsätta verksamheten i Viborg. Både min far och farbror Nikolai deltog i kriget vid fronten. Försättningskriget började emellertid 1941 och Viborg återerövrades. Vår fabrik stod kvar och försvarsmakten var i Viborg inte var så lång, så blev den vackra och levande staden en betydelsefull del av vår familjs historia. Vi är tacksamma för att den viborgska traditionen lever vidare i Helsingfors och att vi alla kan träffas årligen på 7 januariisören.

tacksamhet. Viborg förlorades 1944 och familjen flyttade till Helsingfors i tron på att vistelsen skulle bli kortvarig, men ödet ville annorlunda och mina föräldrar återsåg aldrig Viborg. Även om vår familjs tid i Viborg inte var så lång, så blev den vackra och levande staden en betydelsefull del av vår familjs historia. Vi är tacksamma för att den viborgska traditionen lever vidare i Helsingfors och att vi alla kan träffas årligen på 7 januariisören.

Varje student, doktor och herremann går i en hatt från Wahlman

grundad i Wiborg 1901

Museola Sofiagatan 5

Bläddra bland bilder från gamla Viborg på sls.finna.fi

Läs av QR-koden för att gå direkt till bilderna.

SLS SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

Thomas Thesleff hoppade in som huvudredaktör för WN 1968.

I skuggan av ett pågående generationsskifte bland de gamla viborgarna under 60- och 70-talet diskuterades i WN 1965 bl.a. 7 januariis framtid. I ledaren kom de nya redaktörerna med en programförklaring som på ett utmärkt sätt belyste den metamorfos som tidningen börjat genomgå efter de tolv första åren: "Wiborgs Nyheter främsta uppgift är och bör vara att uppehålla Wiborgstraditionerna - - Vare det oss fjärran att bannlysa skämtet och anekdoterna - men de må gärna blandas med artiklar av allvarigare art". Tidningen följde också den utstakade linjen, men de gamla krafterna bakom det redaktionella arbetet hade börjat åldras.

Även om viborgarnas led börjat

Forts. på sidan 11

Grundad i Wiborg 1914

Nikolai Schmakoff (1871–1956) och Harriet Dippel

Emelie Enckell

Nikolai Nikolajevitj Schmakoff föddes 14.3.1871 i S:t Petersburg. Fadern var operasångare vid kejserliga teatern, känd under konstnärsnamnet Klimoff. Modern, skådespelerskan Katarina Itkonen (Ikonen?), var hemma från Orimattila. För övrigt vet man ingenting om Nikolais bakgrund och barndom annat än att han utbildades konstnärligt. Sina musikstudier slutförde han i Paris, men banan som operasångare avbröts av en halsåkomma. I Paris idkade Nikolai också studier i måleri och deltog i flera utställningar. År 1915 introducerade han finländsk konst i S:t Petersburg med en första större utställning. Våren 1917 var han eldsjäl vid invigningen av en stor utställning av ny finsk konst vid Marsfältet, där Finlands flagga vajade vid ingången.¹

Planen på en rysk svarsutställning i Helsingfors omintetgjordes av revolutionen och Schmakoff flydde till Viborg. I Viborg engagerade Schmakoff sig snabbt i musiklivet. Där blev han bekant med den musikaliskt begåvade Frida Sergejeff, som han inspirerade att sjunga operaroller.² I mars 1921 uppträdde han på Viipurin Näyttämö som Mehfistoteles i operan Faust och själv dirigerade han samma år Mascagnis Cavalleria rusticana, där Frida Sergejeff medverkade i sin första operaroll. I slutet av följande år uppträdde Schmakoff som Spartas kung i operan Sköna Helena, som han regisserat. I samma uppsättning hade också E. Schmakoff (Nikolais fru?) en mindre roll. Kapellmästare var Tauno Hannikainen. Eventuellt gästspelade Schmakoff också i Helsingfors, eftersom stadens namn- och adresskalender 1928 anger operasångaren Nikolai Schmakoffs adress, Skillnadsgatan 5.

Att Nikolai Schmakoff blev högt uppskattad i Viborg bekräftas av Wiborgs Nyheters översvallande ord på 60-årsdagen 14.3.1931. Man kallar honom en sällsynt populär sängpedagog, sångare, körledare, musiker, regissör, skådespelare, diktare, målare med mera. Där påminns man också om hans insatser för den finländska konsten i Ryssland.

Men när han anslöt sig till Wiborgs konstnärsgille registrerades han bland flera andra som ”lärare i konsthistoria och/eller måleri”.

Fyllda 60 år blev Nikolai närmare bekant med sin blivande andra hustru, den tjugo år yngre Harriet Dippel, född i Viborg, enda barn till arkitekt Eduard Dippel och hans maka Dagmar, född von Alftan. Som fränskild sedan 1919 bodde Harriet huvudsakligen i Paris, där hon studerade måleri. Varje sommar reste hon till Viborg för att finna ro i föräldrarnas sommarvilla vid Havisvikens strand. Nikolai bodde på Nyportsgatan 5, när de träffades.

^[1] Exakt vilken flagga är osäkert, enligt Karjalan aamulehti 27.3.1921 ”suomalaisella vaakunalla koristettu lippu”.

^[2] Frida Sergejeff (1887–1977) blev senare sängpedagog och konserterade i flera av Europas städer. Hon blev känd för sin höga koloratur och kallades ”Wiborgs näktergal”. Som änka med fyra barn flyttade hon till Helsingfors 1936 och vänskapen med Nikolai Schmakoff kunde återupptas när han 1940 bosatte sig där.

Harriets och Nikolais bröllopsbild i Harriets föräldrahem 1932. På väggen hänger Edelfeldts porträtt av Dagmar Dippel.

Den 16 februari 1932 gifte de sig.³

Efter vigseln reste paret Schmakoff mycket men återkom alltid till ”det sekelgamla aristokratiska Dippelska huset” på adressen Norra vallen 9. Där utövade de konstnärliga aktiviteter av många slag. Nikolai Schmakoff dirigerade och regisserade amatörer för kör-, opera- och teaterföreställningar, där han själv verkade som sångare och dekorationsmålare. Kanhända paret aktivt medverkade till att 20 konstnärer från Viborg, bland dem Nikolai och Harriet, vårvintern 1934 kunde ställa ut 85 tavlor i Helsingfors på Centralgatan 7.

Den 27 maj 1934, den ryska kulturens dag, uppfördes med Schmakoffs medverkan scener ur Rimskij-Korsakovs opera Majnatten i Ryska skolan. I november 1935 höll Nikolai och Harriet under tre dagar en ateljéutställning hemma hos sig i det nyuppförda bostadshuset på Grämunkegatan 1, bostad 1. Huset var ritat av Uno Ullberg 1934, i anknytning till konsul W. Dippels kontor. Enligt Wiborgs Nyheter var publikframgången stor.

Till samma adress hänvisar också Schmakoff i sin annons 1935 om sänglektioner. En av hans elever hette Emil Svartström, en annan Olavi Virta. Den senare sjöng under sin armétid kring 1936 i manskören Karjalan Laulu. Då ynglingen inte hade råd att betala för privatlektioner undervisade den generöse Schmakoff honom gratis, trots fru Harriets protester. I Wiborgs telefonkatalog 1936 och 1938 har Nikolai Schmakoff antecknats som sängpedagog med nämnda adress.

Tidningen Karjala berättar i sin översikt av Wiborgs konstnärsgilles årsutställning i april 1938 att Nikolai Schmakoff representerades av fyra tavlor: Vattenportsgatan i färggrann

^[3] Inga barn nämns i Schmakoffs ämbetsbevis från den ortodoxa församlingen i Finland (2009), men Harriet hade från sitt första äktenskap med viborgaren Wilhelm Thesleff en dotter, Dagmar, undertecknads mor, född 1912.

LÖRDAGEN den 7 januari 2023

Nikolai Schmakoff (1871–1956) och Harriet Dippel

Harriet och Nikolai i Kilo.

förfärdigats och den 13 april 1941 intervjuas paret Schmakoff av Hufvudstadsbladet i Alberga, medan de förbereder en föreställning som skall ges i Koittos hus tre veckor senare. Intervjun beskrivs som ett spännande äventyr i en vindskupa, där en väldig träkonstruktion genomspunnen av fina trädar täcker halva golvytan. Man skådar in i en pryddligt möblerad rokokosalong, med en samling märkvärdiga invånare och deras gäster. Och ”trätt som det är blir det liv och rörelse” i salongen, ”den myndigt fete herrn reser sig upp ur länstolen och skrattar överlägset, så att magen guppar; Figaro bugar sig djupt i sin artiga slughet. Den svart-ögda spanjorskan kastar huvudet bakåt och börjar en eldig dans”. I en puff två dagar före föreställningen, som ska gå av stapeln den 7 maj, konstaterar kulturskribenten förväntansfullt att man sällan får se marionetteater på våra breddgrader. Redan den 8 maj berättar signaturen E. St. (Ester Standertskjöld) om den fantastiska dekoren och om programmet. Det hade börjat med att ”professor P.P. Permanentti som, beväpnad med en peksticka, höll ett hälsningsanförande i en miniatyrkateder under en liten, liten karta” om marionetteaterns uråldriga anor.

Anmärkningsvärda är också bland annat en pianist och en krämande sopran vid en miniatyrflygel med sångerskan Ester Snellman dold bakom scenen.

Den 19 maj 1942 berättar tidningen Nyland att en fosterländsk fest hålls i finska folkskolan i Alberga ”speciellt för de fallna hjältarnas anhöriga” med program där musikern Schmakoff medverkar. Också 1943 medverkade paret Schmakoff i program för anhöriga till stupade, så också vid skördemässan i Betlehemskyrkan i Grankulla den 23 september och vid en ”tuberkulosest” i Alberga i januari 1944, där fröken Stina Grandell sjöng och ett ungt par dansade polka till musik av N. Schmakoff. En annons och en kort recension i Västra Nyland berättar att Pojo Lotta Svärd-förening visade Schmakoffs marionetteater i Fiskars samlingslokal den 6 mars 1943, där dockorna uppförde bland annat en kinesisk dans och en spansk serenad.

Av några tidningsannonser förstår man att de fick kämpa för att förtjäna sitt uppehälle: tillsammans erbjöd de sig i maj 1940 att restaurera och kopiera tavlor. I mars 1941 medverkade båda på en Kalevalafest i Alberga, liksom också på Unionens värmöte den 15 maj i klubblokalen på Nylandsгатan 20, där Esther Höckert höll föredrag och Harriet sjöng folklvisor till ackompanjemang av Nikolai. Den 14 mars hade Svenska Pressen noterat att Nikolai fyllde 70 år och den 12 oktober samma år uppmärksammar Hufvudstadsbladet Harriets 50-års dag. Då rasade kriget igen.

Harriet och Nikolai Schmakoff stannade alltså i Finland för gott. Lätt hade de det inte, Harriets nerver var slut och hon blev allt svårare att umgås med, medan Nikolais hälsa försvagades. De fick sig tilldelade nya marionetter och kulisser

LÖRDAGEN den 7 januari 2023

Harriet Thesleff vid tiden för första världskriget

Emelie Enckell

Harriet Thesleffs äktenskap, som hingätts 1911 med den militärt utbildade viborgaren Wilhelm Thesleff, var, sedan första världskriget brutit ut, inte lyckligt. Under kaoset som uppstod sökte hon sig till en snabb sjukvårdutbildning för att kunna följa med Wilhelm, när han kallades till frontavsnitten vid Dorpat och Riga, och de blev tvungna att överlämna sin lilla dotter, född 1912, i mormoderns och släktingars vård.

I Riga fick Harriet i två års tid arbeta med sårade på ett välförsett sjukhus. Efter tyskarnas intåg i Riga den 3 september 1917 skickades Wilhelm till Berlin. Småningom erbjöds han den militära ledningen av det finska organisationsarbetet på ”das finnländische Büro” i Berlin

med uppdrag att få materiell hjälp och Jägarbataljon 27 överförda till Finland. Först i december kunde han kalla Harriet till Berlin, där hon ofta har tråkigt och klagar på att hennes nya vän i Riga inte skriver tillräckligt ofta. Olycklig, febersjuk och ensam dricker hon sig yr och långtar efter nya äventyr och kavallerier. Men vid tillfälle deltar hon med liv och lust, pianospel och sång, i de bestyrssamma festligheterna. Hon skriver flitigt dagbok, mest rimmad svärtydd dikt på svenska och tyska, men ibland visar hon klarsyn och förstälse för Wilhelms allvarstygda plikt känsla och problem: ”*Där verka så många kokkar, där koka så många intriger att därav blir intet.*”

Troligen var det under tiden i Riga och arbetet med sårade soldater som Harriet drabbades av morfinberoende. Redan under överfarten från Libau till Vasa med 940 jägare under Wilhelms ledning tycks Har-

Harriet i Röda Korsets sjukvårdardräkt 1917.

riets flirtande, högljuddhet och obalans ha väckt uppmärksamhet och det mentala avståndet till Wilhelm växte. I Vasa anhöll den ivrigaste av kavallerierna, jägarkapten Olof Lagus (en av de första studenterna som anslutit sig till jägarutbildningen), om att Harriet skulle få ansluta sig till hans kompani och otäligt väntade de på ordern att ge sig av. Målet för Lagus Jägarbataljon 2 var fronten vid Lembois, men där visade sig uppgiften övermäktigt och efter stora förluster inledde de Hals över huvud följande etapp mot Viborg. Wilhelm hade utsetts till förbindelseofficer för den väntade tyska landstigningsarmén och försvann på andra vägar.

Harriet hade visat mod och handlingskraft vid fronten i sin uppgift bland stupade och sårade, tillbringat nätter i skräck och insett hur nära döden hon själv var. Förhållandet med Olof Lagus var, trots Harriets ambivalens, redan öppet etablerat och en känsla av skam hade funnit sig. På tågstationen i S:t André nämner hon i sin dagbok sin irrita-

Harriet i Paris

Adjutant Laatikainen antecknade samma dag, den 20 april, i krigsdagboken det sorgliga ”valdsdådet” och att liket några timmar senare transporterades med hedersvakt en långa vägen till Pölläkkälä, där det överlämnades till Olofs sväger doktor Hjelt. I chockat tillstånd följde Harriet ”*med sorgvakten – och sen tillbaka raka vägen till Gado.*

Jägarbataljon 2 kunde jag ej se, ej se – . Den natten sof jag på prostgårdens sjukhus och fick en spruta morphin.” Först den 7 juni 1918 skrev en ung läkare ut ett intyg om att Lagus dött av ett skott, som avlossats nära högra tinningen genom huvudbonaden. Revolvern hittades aldrig. Dåvarande krigsdomaren K. Grönblad, som på uppdrag våren 1918 gjort en undersökning på orten och intervjuat Gadolin, hade avgett en muntlig rapport till general Wilkman. Ärendet lämnades därhän med motiveringar att det är ”hemligt” och ”icke kriminellt”.

Den 13 november 1920 anhöll brodern Ruben Lagus om att ”det

Wiborgs Nyheter • 5

Harriet Thesleff vid tiden för första världskriget

förmodade självmordet” skulle undersökas på nytt, vilket gjordes. Trots Olofs förtvivlade mor Emmas, system Gretas och brodern Rubens ansträngningar att med korsförhör av alla inblandade senhösten 1921 få Harriet föllid för dådet klarades historien inte upp. Egendomligt är att Harriets kollega i Heinjoki, Saara Rampanen, inte intervjuades. Rapporterna är motsägelsefulla. Under sökningen avslutades med Wilkmans kanslichef Einar von Fieandts brev den 16.2.1921, skrivet ”på begäran”. Brevet refererar ur minnet ett brev från Nils Gadolin, som dagen efter Olof Lagus död skrev till sin chef, general Wilkama (Wilkman). I brevet hade Gadolin på ett förvirrat sätt redogjort för vad som hänt, varvid han upprepad gånger anför att det var en olyckshändelse, som om han, enligt von Fieandts och två andra närvarandes tolkning, velat dölja att det var ett självmord. von Fieandt berättar också att ärendet då hemligstämplades på grund av kriget. Detta torde ha varit orsaken till att rapporteringen 1918 var muntlig.¹

Uppenbarligen var det fråga om ett triangeldrama, olyckligare än man velat förstå. I Emma och Greta Lagus intervju med Nils Gadolin den 1 december 1920 nämner han svartsjuka som en tänkbar orsak till självmord. Enligt honom hade Harriet efter någon kilometer färd velat ha Nils bredvid sig i kärran och viskande bett honom aväpna Olof, som vägrat lämna ifrån sig vapnet. ”*Du vet hvad sker om du går*”, hade han sagt åt henne. Knappt hade han ”*stigit på hästryggen innan han tog sin revolver, slog ett tag med den på hästens länd, höjde sedan upp armen och sköt sig*”. Gadolin uteslöjt inte ett veckaskott, även om han tyckte att det verkade osannolikt. Till sist berättar han att alla trott att Lagus bara flirtat med Harriet liksom han själv och alla andra. ”*Men, sade han, hade jag kunnat ana att kapten Lagus känslor för fru Thesleff varit allvarliga hade jag ju naturligtvis handlat alldeles annorlunda.*”

Enligt Emma och Greta Lagus hade Olof ingen orsak att begå självmord, han såg tvärt emot fram emot intagningen av Viborg. Men Harriets dagbok ger ett annat intryck och bilden av Lagus stämmer snarare överens med den uppfattning Uno Fagernäs hade av sin chef. Lagus drack för mycket och var inte någon övertygande och stabil kompanichef.²

Det finns mycket i dagboken och den övriga dokumentationen som tyder på självmord. Men självklart bar både Nils och särskilt Harriet på en tung samvetsbörd. Gadolins karriär dalade. Harriet var brännmärkt och hennes ohälsa, sannolikt på grund av morfin, varade flera år. Först år 1924 noterar hennes mor Dagmar Dippel i Nizza att Harriet föreföll ha tillfrisknat. Till detta bidrog säkert Harriets aktiva intresse för måleri. Mycket hann ännu hända innan Harriet blev bekant med Nikolai Schmakoff, bland annat hade hon periodvis återförenats med sin dotter både i Viborg, Sydfrankrike och Paris. En faktor som förändade Nikolai med Harriet var säkert också Harriets musikaliska begåvning.

Nikolai restaurerar ikonor.

bart!!!

Källor till artiklarna:

Finlands nationalbiblioteks digitala samlingar

Privata arkiv

^[1] På programbladet nämns E. Korniloff, men jag har inte lyckats verifiera hennes identitet. Datum framgår inte heller.

Kinadockorna med de långa svarta flätorna.

bart!!!

Källor till artiklarna:

Finlands nationalbiblioteks digitala samlingar

Privata arkiv

^[1] Dokument bevarade av familjen Lagus.

Empirekakelugnar i Viborg

Irma Lounatvuori

Vita kakelugnar i Vita salen på Monrepos.

Den ständiga bistra kolden i den kärva Norden har fått människans uppfjningsrikedom att uppnå betydande resultat för att besegra denna fiende. En fullständig seger har skett när det gäller bostadsutrymmen. I rum som uppvärms på rykt sätt kan man under den strängaste köld bo och leva i ett behagligt klimat både dag och natt. Årgången av ved är mindre än i en tysk kakelugn.

Med dessa ord beskrev en tysk petersburgsresenär 1819 den framgångsrika kakelugnsreformen i Ryssland. Ryska Fria Ekonomiska Sällskapet hade i slutet av 1700-talet gått i spetsen för att utveckla en teknik för en vedbesparande och värmelagrande kakelugn. Den första uppfinnaren som utgav en skrift om ryska kakelugnar var historikern Eberhard Schroeter; hans omfattande ”Anmärkningar om köldens orsaker”, *Primetjanie o pritzijnach choloda*, utkom 1790. Den viktigaste teoretikern och praktiska förnyaren var den mångkunnige arkitekten Nikolaj Lvov, som också hade besökt Viborg 1783. Han utgav 1795 en traktat om kakelugnarnas ”pyrostatik”, *Russkaja pirostatika*. En förnyelse var av nöden – enligt författaren åstadkom de rykande ryska ugnarna flera dödsfall bland befolkningen än farsoterna. Därför var det allra viktigast att åstadkomma luftväxling både i rummen och i kakelugnarna. Lvov presenterade en egen ”luftugn” av tegel, med murade rökgångar för rökens och luftens cirkulation. Konstruktionen inneslöts i ett skäpliknande hölje: ”jag gav kakelugnen en fyrkantig form, som lätt kan tillverkas av kakel. Den kan dekoreras med gipsornament, listverk och olika figurer”.

Under Katarina II:s tid utformade antikinspirerade arkitekter, skulptörer och modellmästare individuella vita kakelugnar, dekorerade med kolonner, bågar, urnor och

antika gudagestalter. De lämpade sig för palatsen i S:t Petersburg men kunde inte fylla det ständigt växande behovet. Först under 1800-talets första fjärdedel övergick man i kakelfabrierna och manufakturerna vid Nevan till massproduktion med länade eller kopierade former, enligt kakelmästarnas mönsterritningar. Nikolaj Lvovs kakelugnsmodell blev under årtionden en grundtyp, som fritt kunde varieras med valbara listverk och dekormotiv. Från S:t Petersburg och Viborg spred den sig under 1800-talets första hälft till hela Finland.

Vita kakelugnar till salarna på Monrepos

För den stora salen, den förnämsta interiören på Monrepos, ritade arkitekten Giuseppe Antonio Martinelli hörnkakelugnar som en del av den nyklassiska dekoren. De hade formen av en avbruten kolonn på en hög underdel, överst stod en stor gurlandomgiven vas. Kolonnmotivet var populärt i palatsens kakelugnar i S:t Petersburg under nyklassicismens tid. Sådana var till exempel kakelugnarna i palatset i Tsarskoje Selo, ritade av Charles Cameron eller Giacomo Quarenghis motsvarande i förstadsresidenset Zjernovka. Det är obekant, om Martinellis kolonnkakatik”, *Russkaja pirostatika*. En förnyelse var av nöden – enligt författaren åstadkom de rykande ryska ugnarna flera dödsfall bland befolkningen än farsoterna. Därför var det allra viktigast att åstadkomma luftväxling både i rummen och i kakelugnarna. För kakelugnarna i andra salar och kammare fanns modellritningar, som åtminstone till en del bevarats i Museiverkets samling av arkitekturgrafik från Monrepos. Till sin konstruktion var kakelugnarna närmast av den grundtyp som lanserats av Nikolaj Lvov. Senare tillfogade marginalanteckningar på ritningarna, *Forno per il Gabinetto di Toilette* och *Forno per la Camera da letto* anger att en kakelugn dekorerad med en gaveltriangel och en kvinnostaty var avsedd för påklädningsrummet och en mera anspråkslös, bastant kakelugn för sovrummets alkov. Andrej

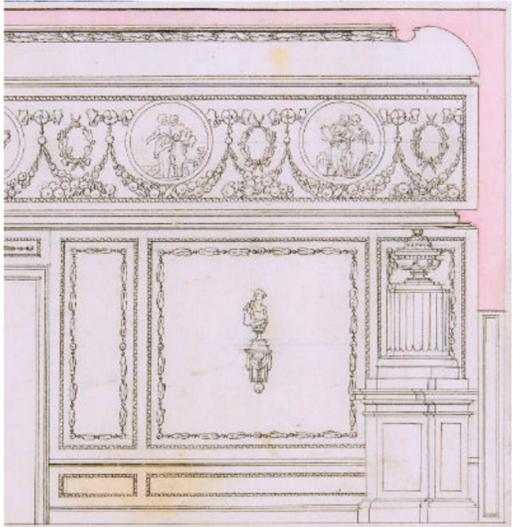
Uchnaljov, som studerat ritningarna från Monrepos, har föreslagit att kakelugnarna skulle ha ritats av petersburgsarkitekterna Aleksandr Pavlov eller Johann Fock.

Utom modellritningarna ingår i Monrepos-samlingen ett med lätta tuschlinjer ritat projekt till en kakelugn vars sockel och höga rundade mittparti är dekorerade med lätta bladslingor, sidorna med margentgurlander och överst med ett altare, indelat med små pilastrar. Enligt denna ritning har vita kakelugnar uppsatts i två salar på Monrepos, Kejsarsalen och Vita salen. Enligt Uchnaljov kunde ritningen av handstilen och övriga stildrag att döma vara utförd av arkitekten Vincenzo Brenna eller hans medhjälpare.

En och samma projektritning kunde stå som modell vid många kakelfabriker. ”Brennas” kakelugn blev populär i regionen, från S:t Petersburg ända till Mitau. En motsvarande står fortfarande kvar i Tauriska palatsets Beigefärgade salong och i palatsets Arabeskrum, med interiörer från Vincenzo Brennas ombyggnadsskede. I något modifierad form återkommer den i författaren Derzjavins palats i S:t Petersburg, i den s.k. halmfärgade salen och i Jusupovska palatsets romerska sal – samt även i salen på Gammelbacka i Borgå socken. Kakelugnarna i Vita salen på Monrepos stod kvar ända till 2018 då de monterades ned och rekonstruerades i samband med återuppförandet av gårdens huvudbyggnad 2020–2022.

I matsalen på Monrepos har funnits en slät, endast med vågräta lister dekorerad kakelugn, en typ som var tämligen vanlig i mera vardagliga utrymmen i hela kejsardömet ännu länge efter empiretiden. Kakelugnen kan möjligen ha varit av lokal tillverkning från rådmannen Abraham Häggbergs fabrik i Viborg, som från och med i 848 med stöd av kejsarligt privilegium tillverkade vita, glaserade kakel lovordade för sin skönhet och sitt facila pris, av ”enbart de bästa råmaterial”.

Liknande släta kakelugnar som i

Ritning till väggdekor för stora salen på Monrepos, mot vestibulen. Giuseppe Antonio Martinelli. Museiverket.

Kakelugnen i Vita salen på Monrepos. Foto Viktor Svaetichin 1934. Nationalmuseum.

matsalen på Monrepos tillverkades också i Rakkolanjoki kakelfabrik i Hovinmaa nära Viborg, grundad 1877. Kakelugnarna på fotografierna 1912 från stora salen kan ha hört till fabrikens sortiment. I samband med nedmonteringen av fyra andra kakelugnar i huvudbyggnaden har man påträffat stämplar från Rakkolanjoki fabrik.

Stubenofen

Illustrerade skrifter om de ryska kakelugnarna riktades fr.o.m. 1790-talet även till tyskspråkiga läsare. Exempel från S:t Petersburg refererades av Eberhard Schroeter och ingenjörsarkitekten Frans Ludwig von Cancrin. Johann Friedrich Ant-hing, en berömd silhuettkonstnär, infogade 1791 i sin för en stor publik avsedda resebeskrivning om rysk kultur och seder också många sidor om den ryska kakelugnsen förträfflighet. Petersburgskompositören Johann Christian Firmhaber var förtjust i den ryska kakelugnsvärmen och beskrev i sin skrift *Von den russischen Stubenofen* 1807 en av kakel murad ugn med vertikala rökgångar, som behöll rumsvärmen under ett helt dygn.

Engel som kakelugnssändebud

Före sitt engagemang i den nya huvudstaden Helsingfors arbetade Carl Ludvig Engel i S:t Petersburg och fick där sina första intryck av den ryska kakelugnsrevolutionen, måhända också via de ovan nämnda publikationerna. Engel kände till de svenska kakelugnarna med stående rökkanaler som utvecklats av Carl Johan Cronstedt och Fabian Wrede redan på 1760-talet men ansåg de ryska vara bättre. Han engagerade sig i ämnet och utvecklade en egen kakelugnstyp som han 1821 presenterade i tryck i Berlin, under titeln *Anleitung zum Bau des russischen Stubenofens*. Om kakelugnarna i S:t Petersburg skrev han:

I de rum där man önskar en viss elegans, uppförs kakelugnar i vit stuck. De är försedda med kolonner, figurer,

reliefer, arabesker och sedvanliga dekormotiv... De vitglaserade kakelugnar som tillverkas i S:t Petersburg är tämligen goda, glasyren har emel- lertid härfina sprickor. De vackraste kakelugnarna tillverkas i Dorpat. Kaklens kvalitet, vitbet eller finbet är oklanderliga. De har inga sprickor och vid bränningen blir kaklen så vita att de påminner om fajans.

När Engel sedan i Helsingfors planerade offentliga byggnader hade han en bestämd uppfattning om var de de förnämsta kakelugnarna stod att få, sådana som motsvarade den konstnärliga helheten i hans interiörer. De första anskaffningarna, kakelugnarna till Generalguvernörens hus vid Stora torget, gjordes uttryckligen från Ivan Lunins kakelmanufaktur i Dorpat. Via S:t Petersburg anskaffades under Engels tid empirekakelugnar till publika byggnader i det autonoma Finland: till Alexanders-Universitetet, Åbo hovrätt, Kejsarliga palatset, Marinkasernens sjukhus, Kadettkåren i Fredrikshamn och till Posthuset och Länsstyrelsens hus i Viborg. Ämbetsmännen vid senaten eller universitetet och de herrgårdsägare som på nära håll hade följt med byggnadsverksamheten beställde vita ryska empirekakelugnar till sina nybygda eller äldre salar.

Viborg med omgivningar

Alexander Amatus Thesleff påbörjade på 1820-talet ett nybygge på sin herrgård Juustila, samtidigt som brodern Peter Georg Thesleff på Liimatta (1827). Man har ofta antagit att Engel på grund av gårdarnas utpräglade empirestil var arkitekt både för Liimatta och Juustila, liksom för många andra herrgårdar i Karelen. I sina ämbeten hade byggherrarna nära kontakter med Engel, vilket ger stöd för detta.

Empirekakelugnarna på Juustila var av samma grundtyp som återkommer på många andra håll i Finland, i Balticum och i S:t Petersburg. Kakelugnarna i salen och sovrummet finns dokumenterade och med

Gudinnan Hebe från kakelugnen i sovrummet på Juustila. Foto Viktor Svaetichin 1934, Nationalmuseum.

LÖRDAGEN den 7 januari 2023

LÖRDAGEN den 7 januari 2023

LÖRDAGEN den 7 januari 2023

LÖRDAGEN den 7 januari 2023

LÖRDAGEN den 7 januari 2023

sina helplastiska fajansskulpturer är de helt unika. Sovrummet har en kakelugn där övre delen är utformad som en portal, i dess nisch står blomstergudinnan Flora, bekransad och lätt draperad, med ett ymnighetshorn. Reliefen på kakelugns översta rundade parti avbildar en scen med en man som knäpper på lyra och en kvinnogestalt som lutar sig mot ett altare, i beråd att offra. Offermotivet med dess olika varianter var särdeles populärt för empirekakelugnarna. En kakelugn från Lunins fabrik i Generalguvernörens hus i Helsingfors har en relief med tre romerska soldater som frambär en offergåva till en vestal – samma relief förekommer på en kolonnkakelugn i budoaren i Ostankinopala-tset i Moskva.

Kakelugnen i salen på Juustila har korintiska kolonner, ett kraftigt bjälklag och ett krön med urnor och är av en typ som ofta förekommer i Dorpat och Kurland. Den stora reliefen på dess rätt höga nedre del avbildar Eros i en stridsvagn, dragen av ett trespann – en relief som är känd från många kakelugnar från Lunins fabrik. Mellan kolonnerna står ungdomens gudinna Hebe, barbröstad och med bara ben, med en vinkanna och en dryckesskål som attribut.

Kakelugnarna på Juustila har ett samband med motsvarigheterna i Alexanders-Universitetet i Helsingfors. År 1827 hade konsistoriets sessionssal utrustats med två dyra porslinskakelugnar från Ivan Lunins fabrik i Dorpat. Deras stomme och detaljer stämmer helt överens med kakelugnarna i salen på Juustila, den ena har en Flora-, den andra en Hebe-skulptur. Fajansskulpturerna är kopior efter original av Jacques François Saly, av vilka Hebe hade varit utställd på salongen i Paris 1753. Endast små detaljer avviker från Sals y marmor- och terrakotta-original på Victoria & Albert-museet och i Eremitaget. De högklassiga skulpturerna var knappast utförda på manufakturen i Dorpat, snarare vid Kejsarliga porslinsfabri-

Hugo Simbergs fotografi 1891 ”Tagen vid Lampsken”. Thesleffska gården, Nyportsgatan 6. Nationalmuseum.

ken. Denna fabrik och dess skickliga modellmästare tillverkade enligt arkitekternas beställningar miniatyrskulpturer, vaser och andra dekorde-lar av porslin, fajans eller biskvit för kakelfabrickerna, där de sedan tillfogades för att höja kakelugnarnas konstnärliga intryck. Kakelugnarna på Juustila och på universitetet har förstörts men de terrakottakopior av Hebe och Flora som fortfarande finns i salen på Frugårds herrgårdsmuseum i Mäntsälä visar hur kakelugnarna kunde ges ett högklassigt utförande.

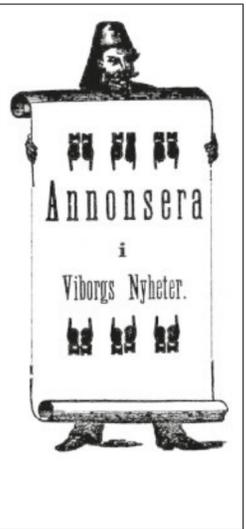
Under Peter Georg Thesleffs tid som direktor för Finska kadettkåren i Fredrikshamn anskaffades nio glaserade kakelugnar från S:t Petersburg för kårens utrymmen, för sam-

Lampsken 17.X.1891”), hör en empirekakelugn som pryds av en Mars-figur. Hemmets andra Marskakelugn hade likaså varit värd att fotografera, men en bild av den togs lyckligtvis på 1930-talet. Utom de sedvanliga empiremotiven hade kakelugns nedre del en helt speciell dekor. Den ovala ugnsöppningen inramades av ett storslaget utfört rikt bladverk, ett mycket ovanligt motiv som är helt okänt från andra håll. Kakelugnarna hade anskaffats till ett senempirehus, byggt av doktor Nils Holstius 1841 enligt ritningar av stadsarkitekten Carl Leszig.

På Ala-Urpala gård, som ägdes av guvernementssekreteraren Johan Alfthan fullbordades interiören på 1830-talet och kakelugnarna där är av samma typ med hörnpilastrar som är känd från herrgårdarna i Savolax. Arkitektstuderanden Veli Klami har på en hembygdsexkursion till Ala-Urpala gjort en serie uppmättningsritningar av gårdens byggnader, även av kakelugnen i matsalen och dess Mars-skulptur med sina typiska emblem. Gästkammarens hörnkakelugn, där nischen mellan pilasterna pryds av en stor amfora med en rosenbukett, har fotograferats av Signe Brander 1912. Kakelugnen i Alfthans hem på Klostergatan i Viborg hade igen en skulptur med en av antikens vestaliska jungfrur vid en offerceremoni.

Viktor Svaetichin, känd för sina fotografartade akvareller av karelska herrgårdar, har i sitt barndomshem Tuleman hovi i Salmis kunnat värma sig vid en kakelugn med en Mars-skulptur. Svaetichin fotograferade 1934 i Viborg dörrar och portar till normaltypen för empirekakelugnar.

De mest populära figurerna på empirekakelugnarna från S:t Petersburg och Balticum var utom vårens gudinna Flora de mera krigsiga Mars och Minerva. Några av dem fann sin väg till storfurstendömet Finland, även till Viborg. Hugo Simberg har fotograferat interiörerna i gården vid Nyportsgatan 6. Till hans tidigaste fotografier (”Tagen vid

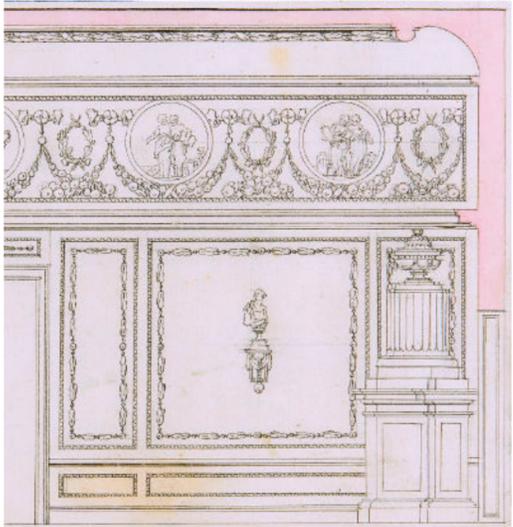

Annonsen för Wiborgs Nyheter från 1830-talet.

katu 12) och där fotograferat en annan viborgsk Minerva-kakelugn.

De ovan beskrivna kakelugnarna är naturligtvis bara ett litet utdrag ur det mångsidiga bestånd som under 1800-talets första hälft hade anskaffats till Viborg och omgivningens herrgårdar. De ursprungliga ugnarna har förstörts, men fragmentariska uppgifter om dem finns i Nationalmuseums samlingar, i Museiverkets bildarkiv och i museets huvudkataloger. Några SA-fotografier från Neitsytniemi är 1941 avbildar krigsårens obevkliga kulturhistoriska förluster. Bland stadsdelens ruiner står ännu skorstensstockar kvar och vid många av dem också en empirekakelugn, en helt bevarad sockel, en sidokolonn eller ett stycke av listverket som har hållit stånd mot bränderna.

Litteratur om kakelugnar i Viborg från 1800-talets slut och jugendepoken: Rodenkov, Andrei & Licholat, Konstantin, Izrazitsvoye petji Vyborga. Sankt Peterburg 2013, ny utökad upplaga 2022.

Mars-kakelugnen och dess unika bladgurland. Hugo Simbergs barndomshem, Thesleffska gården, Nyportsgatan 6. Nationalmuseum.

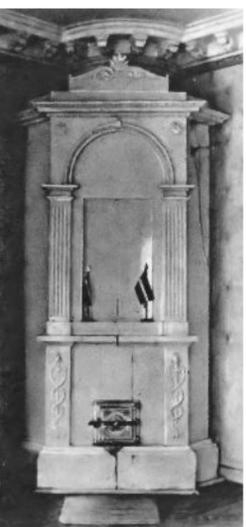
Minerva från kakelugnsnischen på Nummikatu 12 i Neitsytniemi. Foto Viktor Svaetichin 1934. Nationalmuseum.

Pilasterkakelugnen i gästrummet på Ala-Urpala gård. Foto Signe Brander 1912. Nationalmuseum.

En offerande vestal. Johan Alfthans hus, Klostergatan 8. Fotografi från 1924. Nationalmuseum.

En kakelugn från generalguvernör Steinheils Saarela gård. Ur boken *Viihtyisä vanha Viipuri* av Juhani Viiste.

Monrepos – historia och nutid

Rainer Knapas

Handelsgillet i Wiborg firade sitt 135-årsjubileum den 26 november 2022. Festföredraget hölls av gilletts hedersmedlem fil.dr h.c. Rainer Knapas, kring Monrepos och dess historia från 1700-talet till de senaste årens genomgripande restaureringsarbeten. WN återger här föredragets huvudpunkter.

Monrepos – vad är det? Parken och herrgården utanför Viborg, den berömda romantiska landskapsparken, som förenade arkitektur, konst och finsk natur på ett enastående sätt, och som alla gamla viborgare talar om. Grundad på 1740-talet, genomgripande omdanad kring år 1800 av Ludwig Heinrich Nicolay – född i Strassburg, författare, hovman i S:t Petersburg, lärare och sekreterare för den kortvarige kejsaren Paul I och hans kejsarinna Maria, president för ryska vetenskapskademien etcetera, etcetera, död på Monrepos 1820. Fortsatt försköнад av sonen Paul Nicolay, Rysslands sändebud i Köpenhamn under trettio år, och av släktens senare led; på 1900-talet i familjen von der Pahlens ägo.

Men vad var Monrepos på sin tid och vad skall det bli av området efter den stora restaurering som har pågått de senaste åren? Och har Monrepos något gemensamt med Handelsgillet i Wiborg, historiskt sett? Svaret är ett eftertryckligt ja. Nyckelordet är *Weltoffenheit*, öppenhet för världen, under alla tider, under alla regimer.

1700-talets Europa och Viborg

1700-talets Monrepos låg i ett europeiskt Viborg, kulturhistoriskt sett mellan Tyskland-Frankrike och S:t Petersburg-Ryssland. Före alla nationalismer under 1800-talets lopp var staden Viborg öppen för världen, *weltoffen*, när det gällde befolkning, språk, in- och utflyttning, stadsmiljö och arkitektur. Under 1800-talets lopp fortsatte principen, mera markerad än i andra städer i storfurstendömet Finland: nu tillkommer större folkmängd, nya kommunikationer, Saima kanal, järnvägen, handel, industri och sjöfart – det klimat som också gav livsluft åt Handelsgillet i Wiborg vid grundandet 1887.

Monrepos stod för högkulturen, arvet från 1700-talets hovliv i Ryssland och från mellaneuropeisk aristokrati och salongskultur. Handelshusen och borgerskapet i Viborg stod för den östersjötyiska borgerlighetens dygder och livsstil, med tiden utökad med finska och ryska inslag. Till Viborg skedde en ständig trafik med överföring av olika kulturförmer och nyheter – 1700-talets trädgårdskonst och idén om ett lyckligt sommarliv på landet var en av dem.

Ludwig Heinrich Nicolay kan betraktas som skapare av Monrepos, både av verkligheten och av legenderna om Monrepos – visserligen i samarbete med en mängd framstående konstnärer och arkitekter från de högsta hovkretsarna i S:t Petersburg där han rörde sig i ärtonden efter att ha flyttat till Ryssland 1769.

Från 1788 bodde han sommartid på Monrepos och hans trädgård och

”A View in Russia Finland. A Nobleman’s Seat near Wyburg” – idealbilden av Monrepos och dess finska landskap i Ryssland. Enligt akvarell av Andrej Martynov, utförd på platsen 1802 och överförd till konturetsning av J.H. Clark i London 1804. Museiverkets bildsamlingar.

Rainer Knapas

park utformades till en hel encyklopedi över det sena 1700-talets filosofiska, litterära och konstnärliga idéer – samma värld som han också samlade i en *Bücherwelt*, en värld av böcker på 9 000 volymer, slutligen så många att de krävde en egen biblioteksflygel.

Trädgården som världsbild

Man kan säga att Monrepos var *ryskt* – eller snarare Petersburgiskt – genom överheten, Nicolays närhet till hovet och kejsrerliga huset. Monrepos var *tyskt* – en ort inom den tyskspråkiga litterära kulturkretsen, med Nicolay som på sin tid produktiv och välkänd författare på tyska, *Dichterischer Gärtner* kallade han sig själv. Monrepos var lika mycket *franskt* – genom alla upplysningens stora författare och filosofer som fanns i biblioteket och som Nicolay personligen hade träffat – Diderot, Rousseau med flera. Franskan var också hans andra huvudspråk.

Monrepos var *engelskt* – Ludwig Heinrich kunde engelska och hade varit i England. Sonen Paul var länge rysk diplomat i London, den ”engelska parken” som efterbildades på Monrepos stod för tidens högsta ideal. Anglomanin hade en framträdande roll i familjekulturen, liksom i parkens attraktioner.

Monrepos var också finskt – med den säregna nordliga naturen, granitbergen och vattnen som stora sevärdheter, en *couleur locale*, en lokalfärg som Nicolay medvetet odlade och byggde ut med egenhändiga historiska sägner om platsen. Han hade en hög uppfattning om det lokala folket, *die Fennen*. Den finska naturen uppfattades av mellaneuropeer och ryssar som vild,

skön och dramatisk, som i *Ossians sånger*, med dryta skogar och sjungande barder. Intra för intet ställdes världens första staty av Väinämöinen – utförd av den danske skulptören J.G. Borup – upp 1831 i en bergsklyfta på Monrepos, som fick namn på finska: ”Maailman loppu”. Detta redan innan Kalevala ens hade publicerats.

Monrepos utformades till ett minneslandskap, för familjens historia, med gravar lika väl som porträtt till hovet och kejsrerliga huset. Monrepos var *tyskt* – en ort inom den tyskspråkiga litterära kulturkretsen, med Nicolay som på sin tid produktiv och välkänd författare på tyska, *Dichterischer Gärtner* kallade han sig själv. Monrepos var lika mycket *franskt* – genom alla upplysningens stora författare och filosofer som fanns i biblioteket och som Nicolay personligen hade träffat – Diderot, Rousseau med flera. Franskan var också hans andra huvudspråk.

Krig och överlevnad

Efter Vinterkriget hade möbler och bohag blivit kvar på Monrepos, litet rysk diplomati i London, den ”engelska parken” som efterbildades på Monrepos stod för tidens högsta ideal. Anglomanin hade en framträdande roll i familjekulturen, liksom i parkens attraktioner. Monrepos var också finskt – med den säregna nordliga naturen, granitbergen och vattnen som stora sevärdheter, en *couleur locale*, en lokalfärg som Nicolay medvetet odlade och byggde ut med egenhändiga historiska sägner om platsen. Han hade en hög uppfattning om det lokala folket, *die Fennen*. Den finska naturen uppfattades av mellaneuropeer och ryssar som vild,

möbler, porträtt och konstverk, den mycket stora grafiksamlingen och största delen av familjearkivet. Av konstverken förblev de viktigaste – utförd av den danske skulptören J.G. Borup – upp 1831 i en bergsklyfta på Monrepos, som också fick en unik samling av arkitekturritningar. Familjearkivet, med innehåll ända från 1700-talet, överläts 1963 till Universitetsbiblioteket i Helsingfors.

Finlänarna kom tillbaka i slutet av augusti 1941 och ända till försommaren 1944 försökte ägarna återställa byggnaderna i beboeligt skick, även trädgården och parken städades upp. År 1943 skedde den sista begravningen på Dödens ö invid borgen Ludwigstein, då grevinnan Sophie von der Pahlen där fick sitt sista vilorum.

År 1944 var sagan om det finska och kosmopolitiska Monrepos slut. I vårt land återstod bara minnet. *Muistatko Monrepos’n*, den stora slagern från 1955 med Annikki Tähti inledde en ny epok i Karelen-minnens historia. Efter tio år av tystnad trädde de nu fram i offentligheten, med Monrepos som främsta symbol.

I Sovjetunionen

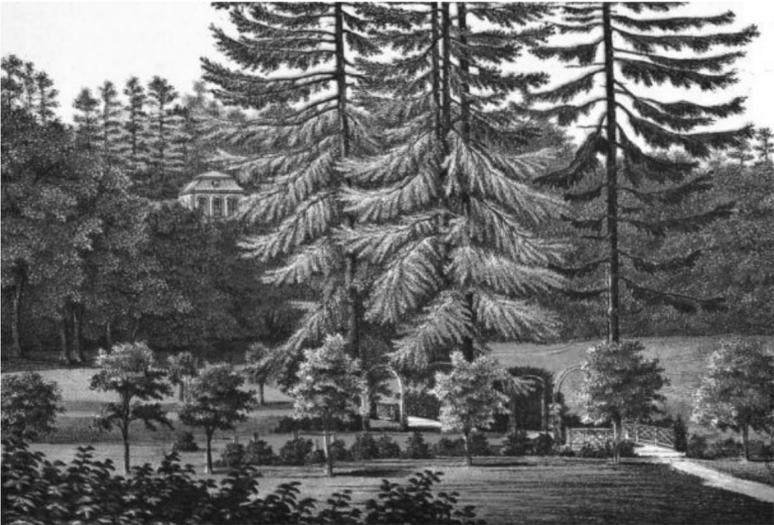
I Viborg togs Monrepos omhand av staden. Byggnaderna blev sommar- och till Ryska nationalbiblioteket vid Nevskij prospekt – där allting fortfarande finns kvar. En lycka var, att det stora biblioteket från Monrepos 1916 hade deponerats i Helsingfors universitetsbibliotek, där det står kvar helt intakt som ett minnesmärke över upplysningstidens Europa.

Till Finland räddade familjen von der Pahlen en del av lösöret, även

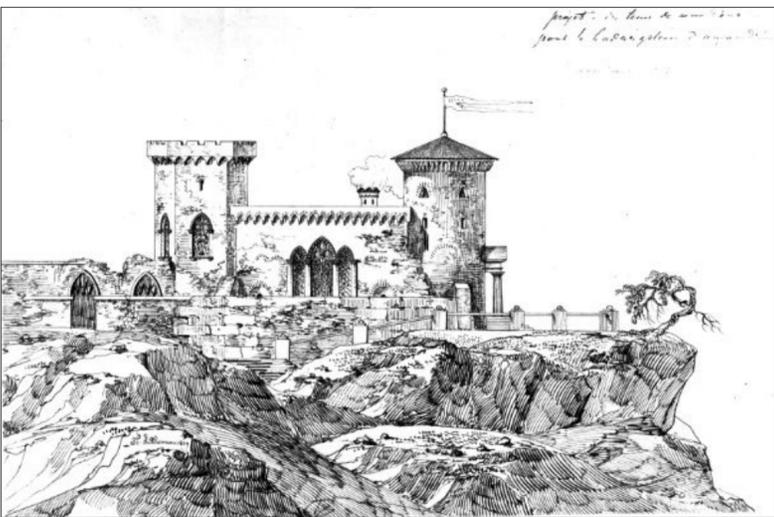
Kalinina – som kultur- och rekreationspark. Den hade samma innehåll som motsvarigheterna i otaliga städer i Sovjetunionen: estrader, dansbana, gungor och karuseller, lekplatser, lemonad- och kvassioskiker, gipsstatyer, propagandaplakat, banker. Det historiska kom i andra hand. Huvudbyggnaden blev barnträdgård efter 1954, kallad ”Sagoskogen”, *Lesnaja skazka*.

1973 gjordes den första, på papperet storslagna generalplanen för att istandsätta Monrepos, delvis som ett rekonstruerat historiskt skyddsområde, delvis som ett exploaterat fritids- och turistområde. Av detta blev intet gjort.

Först på 1980-talet vaknade intresset för Monrepos upp, nu bland lokala kulturpersoner och deras lokalavdelning av den allryska fornminnesföreningen. Även den sovjetiska forskaraliten upptäckte parken som ett minnesmärke över 1700-talets ryska högkultur och dess trädgårdskonst. Avgörande blev, att Gorbatjov-epokens synligaste kulturkämpe, akademiledamoten, historiker och skyddsområde, *muzej-zapovednik*, och alla nöjesparkens attraljer fås ut därifrån. Efter år av debatter, förslag och bollande mellan olika myndigheter, ända upp till Ryska socialistiska federativa rådsrepubliken ministerråd, förklarades Monrepos den 22 januari 1988 officiellt som ”historiskt-arkitektoniskt och

Utsikt mot lusthuset Paulstein. Illustration ur det första suveniralbumet för resande, en utgåva av L.H. Nicolays dikt *Das Landgut Monrepos* från 1804, publicerad i Viborg 1875 av Edv. Elfström och illustrerad med fotografier av Michael Seifert.

Ett projekt från 1809 för en gotisk medeltidsborg på ön Ludwigstein som sedan under 1820-talet fick ett anmorlunda utförande i romansk stil. Ritning av den kände arkitekten Thomas de Thomon, verksam i S:t Petersburg. Museiverkets bildsamlingar.

naturhistoriskt musei- och skyddsområde”.

Återuppbyggnad

På Michail Gorbatjovs tid med fortsättning under 1990-talet inträdde ett mångsidigt töväder i förbindelserna mellan Finland och Viborg. Föreningen Pro Monrepos grundades 1990, med arkitekt Juha Lankinen som drivande kraft. Avsikten var att genom talkoarbeten, donationer av byggnadsmaterial och sakkunnighjälp få igång en renovering av byggnaderna och en uppröjning av parken. Detta pågick också några somrar, i gott samförstånd med viborgsborna, tills allt mera av materialförråden stals bort. Yrkes-högskolan i Tammerfors gjorde stora insatser genom att prefabricera och återuppbygga två nya broar (1998, 2001) enligt gammal modell, en paviljong 2003 och samma år ett helt Neptunustempel av trä, för att ställas upp på sina gamla platser.

Sedan hände ingenting på åratat. Byggnaderna förföll ytterligare, Neptunustemplet brändes upp en sommarnatt 2011 och även huvudbyggnaden blev delvis brandskad. Det stod klart att något måste göras för att rädda de historiska minnesmärkena och själva naturen från samma öde som hundratals och hundratals gamla herrgårdar och parker. Respekt och pietet inför

den under 200 år framvuxna stämningfulla historiska helheten och dess upphovsmän borde ha varit den ledande principen. I stället valde planerarna någon form av frihånds-rekonstruktioner med inslag som aldrig har förekommit på Monrepos. Allt detta med sikte på att utveckla parken som sevärdhet, för turism i stor skala.

Hit hör de stora granitarbetena vid strandkanterna och den nyplanterade allén – en stenlagd gata med trottoarer och lyktstolpar – från den nygotiska huvudporten, som nu byggts helt på nytt och igen beprypts med den Nicolayska ättens adelsvapen. Hit hör en prydnadsträdgård med spaljerade, formtuktade äppel- och päronträd till vänster om infartsvägen, nya krydd- och blomstergårdar med odlingslådor, och återupprättningen av det stora orangeriet och växthuset 2022. Det nedbrända Neptunustemplet har ersatts av ett nytt, nya planteringar av prydnadsväxter, buskar och trädgrupper är legio. Gångar och stigar har fått ett nytt utseende, trappor, räcken och stängsel har tillkommit för att tåla turismens slitage.

Dränerings- och jordarbeten i stor skala har format nya gräsytor, gårdsplanen är belagd med nya kullerstenar. Tillsvidare har ön med de Nicolayska-von der Pahlenska familje-

Ludwig Heinrich Nicolay som romantisk 1700-talsförfattare, med öppen krage och schlafrock. Porträttet från Monrepos överfördes våren 1940 till Eremitagets samlingar i Leningrad.

Rainer Knapas

gravarna och borgen Ludwigstein – även den i svårt förfall efter olika restaureringsförsök – inte berörts. Under sommaren 2022 grävde man än en gång igenom gravvalven med arkeologiska avsikter. Gravarna hade vandaliserats av skattjägare genast efter vinterkriget, vissa av monumenten finns trots allt kvar.

I huvudbyggnaden och biblioteksflygeln befanns stockarna vara så angripna av röta och insekter att de båda byggnaderna, som mirakulöst nog klarat sig oskadda genom både vinter- och fortsättningskrigen måste rivnas ner till grunden – bara för att därefter byggas upp på nytt, enligt gamla ritningar. Vilket också skedde. Åren 2018–19 revs båda byggnaderna, en del stockar togs tillvara och återanvändes. I övrigt uppfördes de 2021 av helt nytt timmer och kom under tak till vintern. Under 2022 har arbetena fortsatt med brädfodring, fasaddetaljer, nya kolonner, isättning av fönster och dörrar och arbeten med interiörerna. Den stora salen i huvudbyggnaden har alldeles nyligen fått sina gamla dekormålningar i *fresco-ma-nér* uppsatta på nytt i restaurerat skick.

Planerna går ut på att inreda de två byggnaderna som museiutställningar, med olika fragment, dokument och bildframställningar som i Ryssland och i Viborg har kunnat påträffas med anknytning till Monrepos, eller kopior av dem.

Arvet från Monrepos

Här står vi i dag. Som äskådare bakom en nästan stängd gräns och

hänvisade till vad som står att se på olika lokala nätsidor. Den ryska restaureringsförsök – inte berörts. Under sommaren 2022 grävde man än en gång igenom gravvalven med arkeologiska avsikter. Gravarna hade vandaliserats av skattjägare genast efter vinterkriget, vissa av monumenten finns trots allt kvar.

I huvudbyggnaden och biblioteksflygeln befanns stockarna vara så angripna av röta och insekter att de båda byggnaderna, som mirakulöst nog klarat sig oskadda genom både vinter- och fortsättningskrigen måste rivnas ner till grunden – bara för att därefter byggas upp på nytt, enligt gamla ritningar. Vilket också skedde. Åren 2018–19 revs båda byggnaderna, en del stockar togs tillvara och återanvändes. I övrigt uppfördes de 2021 av helt nytt timmer och kom under tak till vintern. Under 2022 har arbetena fortsatt med brädfodring, fasaddetaljer, nya kolonner, isättning av fönster och dörrar och arbeten med interiörerna. Den stora salen i huvudbyggnaden har alldeles nyligen fått sina gamla dekormålningar i *fresco-ma-nér* uppsatta på nytt i restaurerat skick.

Planerna går ut på att inreda de två byggnaderna som museiutställningar, med olika fragment, dokument och bildframställningar som i Ryssland och i Viborg har kunnat påträffas med anknytning till Monrepos, eller kopior av dem.

Här står vi i dag. Som äskådare bakom en nästan stängd gräns och

Wiborgs Läns Segelförening Viipurin Läänin Purjehdusseura fyller 150 år sommaren 2023

Lauri J. S. Kaira

Juli inkommande sommar har det förflutit 150 år från den träff som en grupp viborgare intresserade av nöjessegling hade efter en kappssegling den 13.7.1873 i Huusniemi, varvid de beslöt att grunda en ny förening för att driva fritidsseglingarnas intressen i staden. Trots att kappsseglingen inom Viborgsvattnen sträckte sina rötter till början av 1860-talet, har detta datum valts för att årligen fira grundandet av Wiborgs Läns Segelförening. Den temporära kommitté som bildades vid träffen kan anses utgöra det första officiella steget mot en legaliserad sport- och idrottsförening. Vichäradsbövdingarna A.J. Nyman och Nils Perander samt kontoristerna C. Alfthan och Bruno Becker fick axla de praktiska arrangemangen för att grunda den nya föreningen.

Redan under det första verksamhetsåret anslöt sig 45 medlemmar till föreningen. Föreningens stadgar utarbetades med riktlinjer av stadgarna för Nyländska Jaktklubben, den första officiellt erkända segelföreningen i Finland. Efter en långdragen, flerårig process godkändes stadgarna trots allt år 1878. Som representant för de viborgska seglarna i Finland och i utlandet har WLS sedan dess åtnjutit all den respekt som föreningens officiella status medfört.

Grundandet av en segelförening i Viborg är en del av en större process för att upprätta och utveckla medborgarsamhället och segelsporten i Finland. De första impulserna hade nätt värt land redan på 1830-talet via tidningspressen och som souvenirer från utlandsresor. Emellertid tog det sin tid innan de vattenburna fritids-sysselsättningar som hämtats från S:t Petersburg i Ryssland, från Stockholm i Sverige och speciellt från England fick ett sådant fotfäste vid vår kust, att verksamheten organiserades till ett antal segelsällskap.

Wiborgs Läns Segelförening är en av de första idrottsföreningarna i Viborg, och lär vara den äldsta av de numera verkamma. Endast några månader före segelföreningens grundande hade jakt- och skytteintresserade grundat Jägföreningen i Wiborgs Län, men dess verksamhet är numera dold i historiens dunkel. Någon stor överraskning är det dock inte, att det bland denna jaktföreningens första medlemmar ingår samma personer, som även seglade med sina båtar under WLS flagga. Ibland ordnande idrottsföreningarna av praktiska skäl gemensamma evenemang, där man började med att segla på Suomenvedenpohja-fjärden och sedan steg i land för att skjuta till måls. Evenemanget avslutades ofta med glada fester, som bjöd på god mat, ädla drycker och hurtig hornmusik framförd av en lokal orkester.

Då man skärskådar segelföreningens medlemsförteckning, är det inte att undra på, att medlemskåren från 1870-talet framåt innehåller teltningar från kända viborgska släk-

Segelföreningens paviljong, Tervasaari. Okänd fotograf, postkort, Axel Eliassons förlag. Villmanstrands museer.

ter. Bland de första medlemmarna återfinns representanter för Ekström, Hackman, Wahl, Hirn och många andra gamla kultursläkter. Minister Henrik Ramsay seglade rentav i sin ungdom på 1890-talet under WLS flagga.

WLS seglare har representerat Finland i ett flertal betydande regattor. Frejdade rorsmän och deras besättningar kämpade i slutet av 1800-talet om Sinebrychoff Challenge-pokalen, om Kasi-pokalen och Sportklubbens pokal, såväl på hemmavattnen som i S:t Petersburg och Helsingfors. Segelföreningens representant Harry Wahl med besättning tog silver i 10mR-klassen vid Olympiska spelen i Stockholm år 1912.

Perioden mellan världskriget var aktiv i Viborg och dess segelförening. Medlemmarna kappseglade och företog långfärder. WLS båtar sågs kring Östersjön, och de längsta färderna utsträckte sig på 1930-talet väster om de danska sunden till större hav. Den positiva trenden avbröts dock av det andra världskrigets utbrott.

Trots att hoppet levde länge om en återvändo till hemmavattnen och paviljongen på Tervaniemi, spräcktes drömmarna abrupt av fredsavtalet i Paris år 1947. Efter ratificeringen av fredsavtalet har WLS verkat i Helsingfors och upprätthållit viborgarnas rykte och ära som seglare. Nuförtiden hör dryga 100 medlemmar till segelföreningen, vars verksamhet är aktiv och livlig.

Jubileumsåret till ära publicerar Wiborgs Läns Segelförening – Viipurin Läänin Purjehdusseura inkommande sommar en faktabok om sin uppkomst och utveckling, skriven av historieforskaren Lauri Kaira, speciallist på nöjesseglingen genom tiderna. Verket kommer att bli en ca 260 sidor lång tvåspråkig djuplodande betraktelse över segelföreningens skeenden under världshistoriens tumult, från 1860-talet till nutid, och från Viborg till Helsingfors.

Senast har WLS publicerat ett verk om sin förgångna tid år 1923, då föreningen fyllde 50 år. Den dåtida styrelsemedlemmen Bruno Becker hade samlat gångna händelser till en volym från 1800-talet till 1920-talet. Verket blev ymnigt avtackat av den

Viborgs centrum, bilden tagen cirka 1910. Museiverket, historiska bildsamlingen.

Segel- och roddbåtar vid Trängsund (Uuras). Musiverket, historiska bildsamlingen.

lokala pressen, och speciellt de rikliga illustrationerna och de livfulla skildringarna blev storligen applåderade. Kritikern i Wiborgs Nyheter summerade sin anmälan enligt följande: "Den vackra jubileumsskriften, som med sina lyckade seglings- och seglarbilder, väcker minnen av bris, havssälta och sommar [...]". Förhoppningsvis väcker även det kommande verket motsvarande associationer hos läsarna.

Den kommande historiken är inte enbart riktad till segelförening-

ens medlemmar. Den tar ett bredare grepp än en typisk föreningshistorik på den viborgska kulturhistorien ur ett marint perspektiv. Den öppnar ett nytt kapitel i de viborgska släkternas historia genom ett flertal glada händelser. På bokens sidor seglar man i vattnen kring Suomenvedenpohja-fjärden, Viborgska viken och Trängsund, och festar på kliporna vid Säckjärvi, Vederlax, Hogland och många kuststäder, från S:t Petersburg ända till Stockholm.

Man får bekanta sig med Viborgs

hamn och Revels många torn, när bokens unika bildmaterial berättar sin egen legend om den 150-åriga segelföreningen.

Tilläggsupplysningar om jubileumsårets händelser ger WLS kommodor Johan Hörhammer. I ärenden som gäller boken kan direkt kontakt tas med historieforskaren Lauri Kaira.

Man får bekanta sig med Viborgs

Wiborgs Nyheter – fakta och förojelse under 70 år

Fortsättning från sidan 2

glesna, så förmärktes det knappast i tidningen som på tio år hade vuxit från sex till tolv sidor. En bidragande orsak var det kraftigt ökade antalet annonser som kunde fylla fem av de tolv sidorna. Tidningens format minskades med några centimeter 1976 och papperskvaliteten förbättrades. I slutet av årtiondet publicerades allt fler notiser om föreningar som föreningsanknytning och föreningsssidan blev sedan årligen återkommande.

Redaktör för WN 1982 var Katarina Koivisto, senare återupptog Ebba Ramm-Schmidt redaktörskapet tillsammans med Christel Kaarekoski. En återkommande kolumn, "Minns du – visste du", beskrev händelser och företeelser i gamla Viborg. Litteraturavdelningen tog sina första steg 1982 i spalten "Under 2000-talet tillkom också Böcker om Wiborg". Numret innehöll även två artiklar på finska och de finska texter publicerades även i några senare nummer.

Innehållet breddas ytterligare

Senare bildades ett redaktionsråd bestående av Per Erik Floman och Ebba Ramm-Schmidt vilka med Ann Holm som redaktör ansvarade för numren från 1987 till 1994. Per Erik fortsatte som huvudredaktör fram till 1999 och Ann Holm kvarstod som redaktör fram till år 2001. Ledaren i 1988 års nummer formulerade än en gång tidningens syfte "att sprida mera kunskap om vår stad och bevara den i tryck". Då hundra år hade förflutit sedan dagbladet Wiborgs Nyheter började komma ut i Viborg uppmärksammades jubileet i ett 20-sidigt WN 1999, som bl.a. innehöll huvudredaktörens 100-års-historik och ett informativt innehållsregister för alla nummer av nya WN från 1953 till 1999.

Under det kommande kvartssekklet kom Per Erik Floman att höra till de flitigaste skribenterna i WN där han skrev ett hundratal artiklar, reportage, ledare och notiser, ofta också under olika pseudonymer.

Åren 2000 och 2001 tog Per Eriks son Erik Floman tillfälligt över uppdraget som huvudredaktör. I WN 2001 tog redaktionen avsked och det rädde då uppenbar osäkerhet om den fortsatta utgivningen. Men man gav inte upp och senare samma år kom Säckjärvivärdöda professorn Hans Andersin till utsättning och trädde till som huvudredaktör. Han hade debuterat i WN redan 1994 med en artikel och därefter medverkat i de flesta nummer. Helena von Alfthan blev redaktör och hon ansvarade även för ombyggnaden fram till 2012 och är fortfarande med i redaktionen.

WN 2002 utkom med ett 20-sidigt nummer. Ett redaktionellt team bildades med Annika Helkama-Tötterman som verkställande direktör. Rainer Knapas utsågs till redaktör för "historiska avdelningen". Men

fortfarande rädde viss osäkerhet den fortsatta utgivningen. Ett upprop till läsarna om material till kommande nummer gav ändå resultat och man kunde ge ut ännu digrare nummer än tidigare. Sovjet hade upphört att existera, Viborg och Ryssland öppnat sig och man vädrade en ny era av samarbete vilket också återspeglades i många artiklar under 2000-talets början. Hans Andersin bidrog själv med en mängd artiklar och notiser och upprätthöll goda förbindelser med staden Viborg och slottsförvaltningen.

Fram 2005 arrangerades i samarbete med intresserade Viborgsbor årliga presentationer av WN på ryska i Aalto-bibliotekets föreläsningssal. De populära presentationerna fortsatte fram till år 2019.

Under 2000-talet tillkom också nya skribenter. Mycket produktiva artikelförfattare och recensenter under hela 2000-talet har varit Carl Fredrik Sandelin, Carl-Fredrik Geust, Rainer Knapas och Emer Silius. Av den sistnämndes välkända viborgska gatuartiklar publicerades den första år 2009 och följdes av ytterligare tretton. Emer Silius knöts då också till WN:s redaktion. Utgivaren och redaktionsteamet känner stor tacksamhet för alla aktiva skribenters insatser under åren.

År 2010 fyllde Hans Andersin 80 år och förberedde sig på att följande år lämna posten som huvudredaktör. Min uppgift var att träda in som biträdande huvudredaktör. En månad senare drabbades Hasse av en stroke under en resa till Viborg och avled efter en kort sjukhusvistelse. Före avresan hade han skrivit sin ledare och samlat det mesta materialet för 2011 års nummer. Allt hittades lyckligtvis av sonen Erik Andersin på Hasses dator och hans sista nummer kunde ges ut postumt.

Följande år, 2012, utkom Wiborgs Nyheter med sitt sista svartvita nummer. Rabbe Sandelin blev medlem av redaktionsteamet som redaktör och layoutansvarig och tiden var mogen att ge ut Wiborgs Nyheter 2013 alltigenom i färg. Tidningen har nu fortsatt som färgtryck i tio år till med tonvikt på viborgsk kulturhistoria, recensioner av fack- och skönlitteratur med anknytning till Viborg och Karelen, årlig uppföljning av Wiborgsföreningarnas verksamhet och aktuella notiser om utvecklingen i dagens Viborg, även fina bidrag av ryska medarbetare på ort och ställe. Beträffande texter av sistnämnda slag ter sig framtidens i dagsläget tyvärr ytterst osäker. Viborgs svenska, ryska och finska historia och många nedtecknade minnen är ändå en ymnig källa att ösa ur då allt fler äldre nummer småningom blir tillgängliga. Wiborgs Nyheter kan ges ut så länge intresset för att bevara minnet av Viborg fortlever bland läsare, redaktörer, skribenter och annonsörer.

Saxat ur WN 1953

Rotvälskan

Uno Ullberg

Uno Ullberg.

Det hörde viborgaren till att utom sitt modersmål behärska de tre övriga språk som talades i staden. Men det hände att han talade dessa språk så ogenerat att det ofta ådrog sig de språkårdas löje. En historia om Karl August Tavaststjerna. Det var vid en seglarfest i Wiborg, dit Tavaststjerna hade seglat i sin lilla skopa för att delta i de segelsportälskande viborgarnas kappssegling. Vid festmiddagen höll kommodor Rothe ett glimrande tal som omedelbart följdes av ett, om möjligt ännu mera blixtrande anförande av vicekommodor Wahl. Då kunde unge Karl August inte mera sitta stilla, utan klingade i glaset, sprang upp på en stol och sade: "Jag har så intensivt funderat på varifrån uttrycket rotvälska kommer, men nu vet jag det – skäl!"

Och så var det en annan "rotvälska", det språk Mischa, en köpman ur den ryska societeten, talade i sin välkända handelsbod omkring sekelskiftet.

Läge: Fästningen, krönet av Katrinegatan. Specialitet: Kolonialvaror. Exteriör: butiksdörr flankerad av tvenne skådefönster, vilkas uppslagna luckor äro skickligt fulldekorerade med frestande kolonialvaror som ge en föränning om läckerheterna där inne. Söndagar och nätter ter sig exteriören stum med sina slutna luckor, men den invigde kan en söndagsmorgon finna ett litet diskret anslag: "ollaan kirkossa, tullaan koht" (vi äro kyrkan men komma snart), eller en afton efter stängningstid "Wenn forne geschlossen, ist hinter immer offen". – Vi göra vår entré. – Bakom fonddisken står vår handelsman, en gräsprängd herre med distingerat utseende och på vardera sidan om honom hans unga biträden Pjotr och Ivan, ännu i barnåldern, strama och uppmärksamma, färdiga att lyda sin husbondes minsta vink. Skulle deras uppmärksamhet för ett ögonblick slappna, så är en tramp-

ning på tårna från husbondens sida fullt tillräcklig att få dem att kvickna till. Den lilla butiken är fylld av kunder och kommersen är i full gång. Med häpnadsväckande överlägsenhet betjänar och underhåller han sina kunder samtidigt på fyra språk, allt medan han växlar och räknar in både finska och ryska pengar, stryker en serie kulor på sin räknetavla och bland de sistkomna upptäcker en stamkund som han försöker hålla kvar genom att räkna upp dagens deklitakter.

"Ein kg Katrin-Plaumen, eine Zitrone, ein Havis-tjärtvål, 3 mk 50 pfenni, bitte entschuldigen Sie, und hier für die kleine einige Bonbons, danke sehr und bitte grüssen Sie den Herrn Kommerzienrath" – här upptäcker han oss i bakgrunden – "goddag herr architektor, strax färdig, vad får det lof?" – "Tack, en bra ost." (vi äro kyrkan men komma snart), eller en afton efter stängningstid "Wenn forne geschlossen, ist hinter immer offen". – Vi göra vår entré. – Bakom fonddisken står vår handelsman, en gräsprängd herre med distingerat utseende och på vardera sidan om honom hans unga biträden Pjotr och Ivan, ännu i barnåldern, strama och uppmärksamma, färdiga att lyda sin husbondes minsta vink. Skulle deras uppmärksamhet för ett ögonblick slappna, så är en tramp-

Varje besök var en liten upplevelse, och möjligen kan det förätlats att man efteråt gjorde sig lustig över den utmärkte och arbetsamme handelsmannen.

Bild från Haikonens butik, Rajakatu. Fotograf Mauno Oksala 1939. Villmanstrands museer.

Mina allra första Viborgsresor

Emer Silius

Det gnisslade i hjulen då snabbtåget från Helsingfors bromsade in och stannade vid perongen n:r 1 vid Viborgs järnvägsstation. Äntligen framme! Resan från Helsingfors hade tagit fem timmar och jag hade fått sitta stilla hela vägen. De enda undantagen hade varit ett kort besök till restaurangvagnen och ett par på det ställe som ”bör icke begagnas under den tid tåget står å stationerna”. Vyerna vid järnvägen intresserade en kort stund i början, men därefter hade jag försökt få tiden att gå med att läsa eller rita någonting. Då konduktören efter avfärden från Simola hade kungjort Viborg som nästa, hade jag redan hoppat upp och börjat samla mina saker men fått höra den kalla sanningen att det ännu skulle ta en dryg halvtimme innan vi skulle vara framme.

Vi levde slutet av juni år 1937. Mina föräldrar och jag var på en semesterresa som skulle börja i Viborg, staden där min mamma hade tillbragt cirka tio år av sitt unga liv. Vi hade redan besökt Viborg år 1934 då jag inte hade mera än ett och ett halvt år på nacken. Det är helt förstäligt att jag ingenting minns av den resan. Men om det inte finns minnesbilder, finns det dock ett foto där jag står med järnvägsstationen i bakgrunden och förundrar mig över Karelen huvudstad. Kanske var det just då som jag insåg att denna stad är värd att utforska senare i livet, i lite mognare ålder.

Men nu var jag äldre, snart fem år. Jag kunde läsa namnen på butiksskyltarna, var nyfiken och förstod bättre vad jag såg. Jag kunde uppleva olika saker och skaffa mig minnen för livet.

Vi tog våra resväskor och flyttade oss ut på perongen. Vi gick nedför trapporna in i stationsbyggnadens stora entréhall, skuffade upp de tunga ytterdörrarna och steg in i det sommarvarma Viborg.

Varje stad har sin egen doft som man märker vid ankomsten men som försvinner då man har vistats där en tid. Jag minns ännu Viborgs speciella arom som jag genast kände då vi hade kommit ut från stationsbyggnaden. Senare har jag insett att den kanske bestod av en svag blandning av hästluk och körkarlarnas stövelftett. Utanför stationen stod en rad hästdroskor och väntade på kunder. Hästarna hade nästan försvunnit i Helsingfors men de var ännu allmänna i Viborg.

Jag kastade en blick på stationshuset bakom oss. Det påminde förvånansvärt mycket om järnvägsstationen i Helsingfors. Jag märkte dock genast den skillnaden att här syntes inte de stengubbar som i Helsingfors häller en lykta mellan händerna. I stället såg jag på väggen två stenflikor, en på var sin sida av ytterdörrarna. Båda hade med sig två runda björnar, likadana som på Högholmen.

Framför oss utbreddes sig en öppen plats och bakom den stod ett stort hus med ett fyrkantigt torn i hörnet. På tornets högra sida stod ”KOP” såsom då man knackar på dörren. Jag förstod inte att det hänvi-

Första gången i Wiborg år 1934.

Utsikt från slottstornet år 1937.

sade till en bank; på min sparbössa hemma stod det ”PYP”.

Nu såg vi också de första spårvagnarna. Jag visste att det i Finland körde spårvagnar endast i Helsingfors, Viborg och Åbo. De viborgska spårvagnarna hade ljusare färg än vagnarna i Helsingfors, mera pastell. Vi steg dock inte upp i en spårvagn utan slog på stort och tog en droska, kanske därför att vi hade två kappsäckar med oss. Droskan förde oss till min gudmors bostad i Papula, strax på andra sidan järnvägen. Där skulle vi ha vår inkvartering. Stället var bekant i synnerhet för min mamma, det hade varit hennes hem under hennes tid i Viborg som flicka.

Följande dag fick vi prova på spårvagnsakandet. Vi åkte med spårvagn n:r 2 från Papula till Rödabrunnstorget. Vi satt på långa bänkar längs vagnens sidovägg. I takt hängde det läderlänkar som man kunde hålla i då man rödde sig i vagnen. De låg dock alldeles för högt för mig. Det var bäst att hålla i mamas eller pappas hand. En del av passagerarna kom inte alls in i

vagnen utan stod på en öppen plattform i vagnens bakdel. Konduktrisen gick inte ut till dem utan inkasnerade biljettpriset inifrån genom en liten mässingslucka.

Det gick livligt till på Rödabrunnstorget. Där fanns ett stort antal saluständ, i de flesta såldes kläder eller skor. Jag minns inte att jag skulle ha sett eller hört Sakkola-grisar som lär ha varit en viktig artikel på torget, där man inte annars fick sälja matvaror. Från alla håll hörde man ett ihällande sorl av människoröster. Viborgsdialekten var inte alls svår att förstå. Folk talade snabbare, ljudligare och mycket mera än hemma i Helsingfors. Vi besökte också en järnhandel vid kanten av torget, det måste ha varit Starck-johanns filial i början av Repolagabrunnstorget. Vi satt på långa bänkar längs vagnens sidovägg. I takt hängde det läderlänkar som man kunde hålla i då man rödde sig i vagnen. De låg dock alldeles för högt för mig. Det var bäst att hålla i mamas eller pappas hand. En del av passagerarna kom inte alls in i

vagnen utan stod på en öppen plattform i vagnens bakdel. Konduktrisen gick inte ut till dem utan inkasnerade biljettpriset inifrån genom en liten mässingslucka. Det gick livligt till på Rödabrunnstorget. Där fanns ett stort antal saluständ, i de flesta såldes kläder eller skor. Jag minns inte att jag skulle ha sett eller hört Sakkola-grisar som lär ha varit en viktig artikel på torget, där man inte annars fick sälja matvaror. Från alla håll hörde man ett ihällande sorl av människoröster. Viborgsdialekten var inte alls svår att förstå. Folk talade snabbare, ljudligare och mycket mera än hemma i Helsingfors. Vi besökte också en järnhandel vid kanten av torget, det måste ha varit Starck-johanns filial i början av Repolagabrunnstorget. Vi satt på långa bänkar längs vagnens sidovägg. I takt hängde det läderlänkar som man kunde hålla i då man rödde sig i vagnen. De låg dock alldeles för högt för mig. Det var bäst att hålla i mamas eller pappas hand. En del av passagerarna kom inte alls in i

Barkerna Lawhill och Passat utanför Trångsund.

Gäster och värdar väntar på tåget på Tapola hållplats.

Efter ett par dagar i Viborg fortsatte vi vår semesterfärd till Trångsund för att hälsa på min moster med sin man och fyra barn. Vi åkte först med Björkötåget till Kaislahti, det tog ungefär en halv timme, och fortsatte därifrån ca 20 minuter med lokaltåget mot Trångsund. Strax efter att vi hade lämnat Viborg gick konduktören genom vagnarna och kungjorde ”Lii-matta, Nuoraa!”. Mina föräldrar försökte lura mig att tro att konduktören hade förbrukat allt lim han hade och ville nu ha snöre för att hålla tåget ihop. Men detta gick jag inte på, jag hade sett i tidtabellen att de första stationerna efter Viborg hette Liimatta och Nuoraa.

Vi åkte inte ända fram till Trångsunds station utan steg av på en hållplats som hette Tapola. Därifrån var det bara några minuter till Trångsund. Vad vi köpte där, det minns jag inte, men jag gissar att min pappas skulle fixa någonting i gudmors mötte oss med en hästkärra som vi fick åka. I så fall hade han lånat hästen. Han var hamnarbetare och ägde ingen häst.

Att vara hamnarbetare var inte så

dåligt, under bråda tider kunde man förtjäna helt rimligt. Det berättades att en del av hamnarbetarna i Trångsund på avlöningsdagarna inte hade någon brädska hem, utan de satte sig i skaror och spelade kort om sina nyligen förvärvade pengar. En lämplig dosering av förfriskeningar gav mod att ta risker och höja på insatserna. Somliga kom hem med tom plånbok och med ett fast beslut att nästa gång spela bättre. Jag tror att min stränga moster inte lät sin man alltför mycket delta i detta folk-nöje, men jag minns att han ännu på sina gamla där mycket gärna spelade kort, dock inte om pengar, högst om tändstickor.

Det här med kortspelet hörde jag förstas mycket senare. Från vårt Trångsundsbesök minns jag, att då jag lekte med mina kusiner på gården, krävde jag att flickornas lekstuga inte skulle förstås till ett hem utan en spårvagn. Lekstugans öppna veranda påminde mig om Viborgsspårvagnarnas öppna plattform som synbarligen hade gjort ett djupt intryck på mig.

Peter von Gerschau

– viborgsk kosmopolit och tjänsteman med historiska intressen

Anu Koskivirta

När Finland lösgjordes från Sverige och anslöts till det ryska kejsardömet uppstod en efterfrågan på skrifter rörande Finlands historia. En av de tidigaste allmänna framställningarna skrevs av den ryske diplomaten Peter von Gerschau (1779–1854). I sin skrift *Versuch über die Geschichte des Grossfürstentums Finnland* från 1821 ville han tillrätta lägga den i Europa allmänna dystra bilden av Rysslands inverkan på Finlands öden.

I Finland kritiserades hans verk för bristande insikter och en alltför rik fantasi. Boken återgav Finlands historia från de ryska makthavarnas synvinkel och förbigick landets inre utveckling. Beträffande Stora ofreden ifrågasatte von Gerschau de våldsdåd som civilbefolkningen utsattes för och vid behandlingen av Finska kriget 1808–09 tog han till exempel inte upp Napoleons roll. Trots detta erkände von Gerschau Sveriges förtjänster vid Finlands kulturella uppodling och berömde finnarnas trohet mot sina härskare. Genom anslutningen till Ryssland hade Finland äntligen befriats från ständiga krig och fått en härskare som uppskattade detta land.

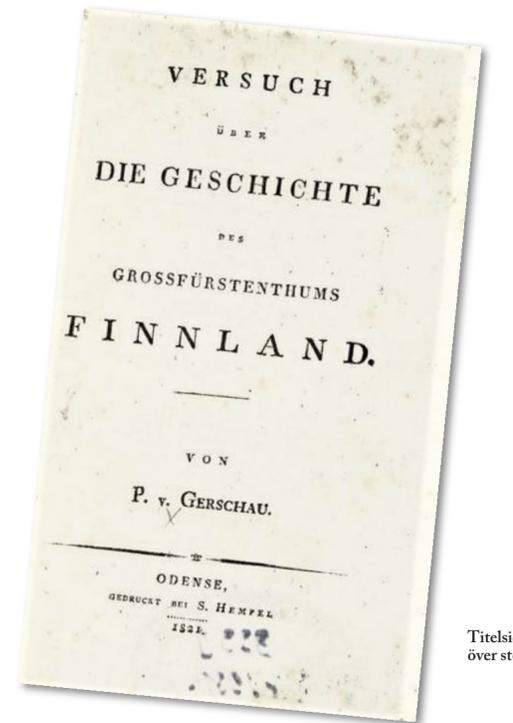
Historietolkningarna får sin förklaring i författarens färgstarka släktbakgrund. Peter von Gerschau föddes 1779 i Livland som oäkta son till Peter von Biron (1724–1800), hertig av Kurland och Semgallen. Farfadern Ernst von Biron (1690–1772) hade varit den ryska kejsarinnan Annas beryktade kammarherre och älskare, under många år den verkliga regenten i Ryssland. Sonen Peter von Biron avstod vid Polens tredje delning 1795 sitt hertigdöme till Ryssland och med de medel som han mottog för detta köpte han sig i ett slott och ett palats i centrum av Berlin.

Peter von Gerschau hade som preussisk husarofficer kämpat mot Napoleons trupper åren 1806–1807 och efter nederlaget sökt sig till den ryska huvudstaden St Petersburg. År 1810 utnämndes han till *Oberförstmeister* i Viborg, för förvaltningen av guvernementets skogs- och timmerresurser. För sin familj köpte han ett eget hus i staden, vid Karjaportsgatan 5. Han deltog aktivt i den tyskspråkiga stadssocieteten liv, hörde till grundarna av det lokala danssällskapet och stod i vänskaplig förbindelse med bl.a. Ludwig Heinrich Nicolay på Monrepos.

Viborg var huvudstad i ett ryskt guvernement till år 1812, då Gamla Finland förenades med storfurstendömet Finland. Von Gerschau vann

Porträtt av Peter von Gerschau, omkring 1807. (Wikimedia Commons).

Titelsidan till von Gerschaus historia över storfurstendömet Finland.

erkännande också inom den finländska förvaltningen. Generalguvernören föreslog honom 1815 till ämbetet som landshövding i Viborg, men som icke-finländsk undersäte kunde han inte bli utnämnd. Där- emot övergick han till diplomatiska uppdrag i Danmark, där han avancerade till rysk generalkonsul. I Köpenhamn var hans närmaste överordnade en välbekant viborgare, Paul Nicolay, som från år 1816 i hela 31 år var Rysslands sändebud i Danmark. Under åren i Danmark utgav von Gerschau en skrift till Ludvig Heinrich Nicolays minne och sin översikt av Finlands historia.

Von Gerschaus historietolkningar och hans följ samma inställning till de makthavande blir förställda till hans bakgrund som tidigare preussisk officer i Petersburg och som sonson till den hatade regenten från kejsarinnan Annas tid. Historieverket förstärkte hans ställning inom det ryska favoritsystemet. Som nyinflyttad till Gamla Finland var det för honom naturligt att betona sådana synvinklar som var lojala mot kejsaren och att stöda sig på rysk litteratur. Av samma skäl behandlade han Karelen historia som jämställd med det övriga storfurstendömet. År 1823 ägnade *Wiborgs Wochenblatt* i en rad artiklar den f.d. viborgsbons verk en välvillig uppmärksamhet. Det oaktat föll *Versuch über die Geschichte des Grossfürstentums Finnland* i glömska, därför att det tendentiösa och på bristfälliga fakta återgående arbetet inte uppfyllde den samtida historieforskningens kriterier.

En utförligare personteckning av von Gerschau kan läsas i vetenskapsbloggen <https://pohjolanhistorian-kirjoitus.blogspot.com>

VA VIIPURI-AALTONEN

Heltäckande begravningservice i Tölö sedan 1941 tel. 050 4727 980

Viborgs Begravningsbyrå • www.viipuri-aaltonen.fi

Layout, design, webb, streaming, förlagsverksamhet

SandelinMedia

www.sandelinmedia.com

Boknytt

Historia och romantik kring Suur-Merijoki och Viborg

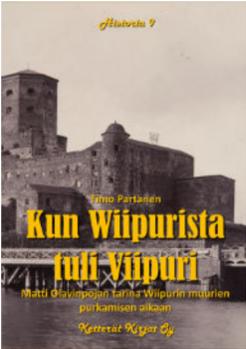
Timo Partanen: *Lentäjät ja linnanherrat – Lentolaivue 12 Suur-Merijoen kentällä syksyllä 1939*. Ketterät kirjat Oy, 2020, 232 s. samt *Kun Wiipurista tuli Viipuri: Matti Olavinpojan tarina Wiipurin muurin purkamisen aikaan*. Ketterät kirjat Oy, 2021, 213 s.

Energispecialisten Timo Partanen (vars morföräldrar verkade som folkskollärare i Tienhaara till år 1930) har skrivit två historiska romaner som utspelar sig i Viborg med omnejd. Den första boken utspelar sig i Suur-Merijoki, där den förmodna fabrikören Maximilian Neuscheller i S:t Petersburg lät uppföra den magnifika jugend-herrgården som planerades av arkitekten Gesellius-Lindgren-Saarinen, och stod klar år 1903. Sedan Neuscheller mördats av bolsjevikerna år 1919 sålde familjen herrgården till finska staten år 1926. Därefter anlades ett flygfält på herrgårdens åkrar, som togs i bruk år 1929. Flygvapnets Flygflottilj 12 (Ilmavoimien Lentolaivue 12) utgjorde Suur-Merijokis viktigaste truppförband, och den stiltig inredda herrgården kom att bli ”Europas förmåligaste officersklubb”.

Partanens bok beskriver flygflottiljens verksamhet i Suur-Merijoki fram till den 18 december 1939, då flottiljen måste dra sig tillbaka från Suur-Merijoki basen till Konnunsuo. Bokens romantiserade intrig handlar om två fiktiva personer, den sverigefinländska journalisten Sören Lähdesmäki (hemma från Pajala i svenska Tornedalen) och lottan Anna Ruotsalainen (som erhållit vissa drag av författarens mormor),

vilka möts i Viborg, och får träffas några korta stunder innan Anna slutligen dör i ett bombanfall mot Suur-Merijoki den 22 december 1939.

Boken är illustrerad med ett stort antal fotografier (i relativt litet format) av Suur-Merijoki herrgård, samt av officerare och flygplan från Flygflottilj 12, och försedd med en

Det finns ingen stad som Viborg

Helga Abaksjina – Natalija Nikolajeva (utg.), *”Net drugogo takogo goroda na svete …”* [”Det finns ingen sådan stad i hela världen”]. Sankt-Peterburg, 2022. 336 s., ill.

Helga Abaksjina – Wiborgs Nyheter uttröttliga stödperson i Viborg – har tillsammans med kulturhistorikern Natalija Nikolajeva vintern 2022 utgett en vacker volym med artiklar, föredrag och översättningar kring stadens historia. Helheten är ett imponerande minnesmärke över Viborgs svenska och uttryckligen på svenska skrivna historia. Boken innehåller över sextio kortare och längre bidrag, översatta från svenskan av Helga Abaksjina och har utgetts i 500 exemplar med stöd av företaget Port Logistik och dess direktör Olga Ansborg i Viborg.

Texterna härstammar från många källor, de flesta är från tidigare årgångar av *Wiborgs Nyheter*. Här möter välbekanta namn från vår tidning i rysk språkdräkt: Per Erik Flomans personporträtt, Emer Silius gatubeskrivningar och många fler. Elva bidrag kommer från tidigare statsarkologen C.-J.Gardbergs bok och fotografen P.-O. Welins bok *Wiborg – en stad i sten* från 1996.

omfattande källförteckning (där vissa viktiga verk, till exempel Anna-Lisa Ambergs konsthistoriska doktorsavhandling *Kotini on linnami* om Suur-Merijoki lyser med sin fränvaro).

I undertecknads tycke fungerar författarens ”historiska roman” inte speciellt väl – Sörens och Annas kärlekshistoria, full av stereotyper ur Viborgs förkrigstida historia - verkar alltför påklistrad. Som kuriositet kan nämnas att vid en lunch på Espilä träffar Sören en gammal journalist-bekant som nu är anställd av *Wiborgs Nyheter!* Bokens digra material kunde gärna ha använts till två separata böcker (i större format) om dels Suur-Merijoki som arkitektonisk skapelse, dels om Suur-Merijoki som flygbas.

Inspirerad av Petri Neuvonens disputation i Aalto-universitetet år 2017 med temat ”Wiborg från fästning till arkitektoniskt monument” utgav Timo Partanen fyra år senare en ny ”historisk roman” med Viborgstema. I boken *Kun Wiipurista tuli Viipuri* är handlingen förlagd till åren 1850–1870. Bokens fiktiva huvudperson Matti Olavinpoika Hänninen, handelsmannson och arkitekturstuderande i Helsingfors, betraktar livet i Viborg. I faderns affär vid Petersburgsgatan träffar ynglingen Matti Hänninen Carl Leszig (stadsarkitekt i Viborg 1834–1851), som kom att stimulera hans yrkesval. Rivningen av fästningsvallarna i Viborg åren 1861–1866 får i Mattis ögon det mångkulturella Wiipuri att omformas till Viipuri med framväxande finsk majoritet.

Carl-Fredrik Geuß

Det sovjetiska Viborg 1940–1941

Severnyj rubezj 1941 [Norra försvarslinjen 1941], Rosspen. Moskva 2022, 279 s.

Den 16–17 juni 2021 ordnades i S:t Petersburg en ”internationell” historisk konferens (delvis på distans) med anledning av 80-årsminnet av det Stora Fosterländska krigets utbrott. Ett drygt år senare publicerades konferensens 25 föredrag i sedvanlig bokform.

Av speciellt intresse för WN:s läsare är Julia Mosjniks (forskare vid Slottsmuseet i Wiborg) detaljrika beskrivning av sovjet-Vyborg under mellankrigstiden 1940–1941.

Efter vinterkrigets fredsslut den 13 mars 1940 anslöts största delen av Karelska näset till den nyinrättade Karelsk-finska sovjetrepubliken. I augusti 1940 bildades två nya regioner (rajoner) av Vyborg och Jääski (idag Lesogorsk; under perioden 1940–1941 användes ursprungliga finska ortnamn) med omkringliggande landsortsområden. Redan dessförinnan hade förutom Vyborg (Koivisto; Kiperot), andra till Johannes (Sovetskij) befolkats. På landsorten inrättades tre större sovchoser och 73 kolchoser för spannmålsodling och boskapskötsel, till vilka jordbruksarbetare flyttades från sovjetiska områden med ”överskott på arbetskraft”: Vitryska sovjetrepubliken (Belorus), autonoma sovjetrepublikerna i Tjuvasjen, Mordovien och Tatarstan, samt Rjazan-, Kalinin-, Smolensk-, Orlov-, Kirov- och Vologda-områdena. I början av år 1941 bodde omkring 50 000 invånare i Vyborg, och i den omgivande landsbygden 16 000 personer, vilkas antal i juni 1941 ökat till över 19 000. Dessutom befolkades Karelska näset av hemförlovade soldater som gärna stannade kvar i de ”nya områdena”.

Den 11 april 1940 inleddes Vyborgs temporära stadsförvaltnings arbete och den 15 december 1940 ordnades val till lokala stadssovjeter. Det civila livet i staden och omgivningen återuppstod: husen reparerades och spårvagnarna började rulla. Med hjälp av specialister från Leningrad inleddes olika företag sin verksamhet: tobaksfabriken, spikfabriken i Pero, pappersfabriken i S:t Johannes, kvarnen i Vyborg, samt tegelbruken i Makslahti och Tamnisuo. Europas modernaste cellulosafabrik fanns i Enso (Svetogorsk), vilket ledde till att den Karelsk-finska sovjetrepubliken snart blev Sovjets ledande cellulosaproducent.I Vyborg verkade en dramatisk teater, biografer, skolor, bibliotek och museer, i maj 1940 anordnades en konstutställning av Tretjakov-galleriet i Moskva.

Speciell uppmärksamhet fästes vid försvaret av den nya gränsen och januari 1941 utarbetades instruktioner för befolkningen och företagen vid fientligt luftanfall. Något senare uppgjordes mobiliseringsplaner för företag och hälsovård. En dag efter

Det tyska anfallet, den 23 juni 1941 påbjöds nattligt utgångsförbud kl. 23–05, all offentlig verksamhet begränsades, brandvakt inleddes och alkoholförsäljning förbjöds.

Några dagar senare inleddes mobilisering av befolkningen. Före månadsslutet hade över 800 frivillig-anmälningar registrerats. Livet i staden förändrades drastiskt och arbetsplikt infördes för män i åldern 16–50 år och för kvinnor mellan 16 och 45 år.Den 30 juni 1941 inleddes evakuering av barn under 16 år med mödrar, samt personer över 50 år. Redan den 7 juli hade 24 kolchoser med över 1 000 bebyggare och boskap på ett avstånd upp till 20 km från gränsen evakuerats. Invånarna i Enso evakuerades till Kexholm, kraftverkspersonalen vid Rouhiala till Leningrad, arbetarna vid Kivioja viskosfabrik till Kexholm osv. Det blev snart akut brist på järnvägsvagnar.

Över 3 500 personer evakuerades från Vyborg-området, bl. a. många personer från Trångsund till Björkö (Koivisto; Kiperot), andra till Makslahti (Pribylovo). Många företag evakuerades långt in i centrala Ryssland, t. ex. Vyborgs bagerikombinat till Kazan. Situationen på Björkö försämrades snabbt – de nyevakuerade var arbetslösa och saknade bostäder. Bristande hygien ledde till smittosamma sjukdomar, och myndigheterna hade stora svårigheter att behärska situationen.

I augusti 1941 fortsatte evakueringen i forcerat tempo; Mosjnik nämner tragiska exempel på nödslakt av boskap, deserterade kolchosansvariga och barn övergivna av sina föräldrar. För att förhindra att icke-evakuerade företag skulle övertas av den annalkande fienden (som ju i många fall ursprungligen hade uppbyggt dessa fabriker!) förbereddes antändning eller sprängning av maskinparken.

Carl-Fredrik Geuß

Nya blad ur Viborgs historia

Stranitsy Vyborgskoj istorii. *Kniga pjataja*. [Blad ur Viborgs historia. Femte boken]. Red. A.V. Melnov, Ju. I. Mosjnik, utg. av Viborgs förenade museer, 2021. 292 s., ill.

I slutet av 2021 utkom den femte delen i serien ”Blad ur Viborgs historia”, en ny volym med lokalhistoriska studier, redigerad av de välkända historikerna Alexej Melnov och Julia Mosjnik från de viborgska museernas administration på slottet. Artiklarna återgår mestadels på föredrag från två konferenser 2020, den ena lokalhistorisk, den andra med traktens ”stenhistoria” som tema.

Hela det rika innehållet i de över 20 artiklarna kan inte refereras eller kommenteras ens i korthet, nedan bara några exempel. Bland de stenhistoriska bidragen behandlas s.k. jungfrudanser i Viborgstrakten, hällristningar, olika grottor och den i Ryssland berömda stenhuggmästaren Samson Suchanov. Vid 1800-talets början stod han för många mästarprov när det gällde att förädla den finska graniten i S:t Petersburg till kolonner, monument och skulpturer.

Alexej Melnov och Julia Mosjnik har bidragit med en grundlig utredning över Kansallis-Osake-Pankkis hus vid Torkelsgatan 8, dess historia och arkitektur (arkitekturbyrån Nyström-Petrelius-Penttilä, 1900–1901). Byggandens skall inom kort grundrenoveras och utredningen har ingått i det förberedande materialet.

Ljubov Volkova från museiförvaltningen har skrivit om ett annat välkänt hus vid Torkelsgatan 16, Aleksanteri Konkonens hyreshus från 1908 (arkitekt Paavo Uotila). Konkonen, som avled 1925, var en av de stora viborgska donatorerna, affärsman och kommunalråd med ett stort intresse för transport.

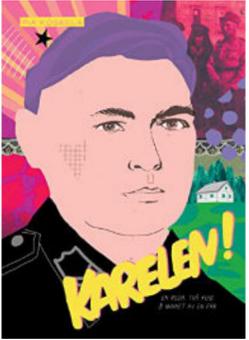
Därtill behandlas ortnamns-skicket på finska och ryska i de sydöstra förorterna, krigs- och militärhistoria – marskalk Suvorovs fästningslinje från 1790-talet mot den dåvarande gränsen mot Sverige och 1900-talets finska Mannerheimlinje. Kersti Tainio, doktorand i konshistoria från Helsingfors, skriver om ”Ryska synpunkter på restaureringen

Rainer Knapas

Minnet av Karelen

Pia Koskela, *Karelen! En resa, två krig och minnet av en far*. Sköldinge: Syster förlag, 2021, 199 s.

Pia Koskelas *Karelen!* är en ny, annorlunda upplagd Karelen-bok, en grafisk roman, ett bastant collage-album med serieteckningar och -texter, historiskt material, dokument, fotografier, familjeminnen, intryck och reflexioner. Boken handlar om den egna släktens, Karelens och Finlands historia från 1930-talet till i dag. Familjen evakuerades under vinterkriget från Salmis vid Ladogas nordöstra hörn men minnena därefter min bestod för all framtid. Pia Koskelas far hade flyttat till Sverige 1950 och dog där 2010. Den på vanligt sätt Sverigeanpassade Volvo- och ICA-familjen levde med sin särskilda bakgrundshistoria i olika gömmor. Två viktiga ord på K- var

ständiga följeslagare: Karelen och Kriget.

Boken vecklar ut ett panorama över den större historien från 1930-talet och under krigsåren, parallellt

Merikarjala – Karelska kusten?

Pekka Suutari (red.), *Merikarjala. Suomenlahden rannikon kulttuurinen kohtauspaikka*. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuuseuran Toimitteita 24, 2022, 374 s., ill.

Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura, VSKS, anordnade sin årliga Viborgs-forskningsdag den 8 september 2022 i Vetenskapernas hus, denna gång med rubriken ”Merikarjala: Suomenlahden rannikon kulttuurinen kohtauspaikka”. Samtidigt presenterades den nyaste delen, nr 24 i sällskapets skriftserie, med samma titel. VSKS har här utvidgat sin vetenskapliga och geografiska domän från det egentliga Viborg till att omfatta en region som under senare år lanserats med namnet Merikarjala på finska – kanske ” Karelska kusten” på svenska? Merikarjala omfattar kustsocknarna från Terijoki i öster till Pyttis i väster, inklusive utöarna i Finska viken, med Viborg som ”huvudstad”.

Karelska Näsets södra kust räknas hit, Viborgska viken, Säkkijärvi – men också Vederlax, Veckelax, Fredrikshamn, Kotka och Pyttis, orter som inte brukar hänföras till det historiska Karelen. Gränsen för Viborgs government gick efter 1743 vid Kymmene älv, liksom den senare länsgränsen, men Karelens västgräns, var skall den ligga? – Det nya Merikarjala omfattar också Kymmenedalens kust och skärgård, som bebyggelsehistoriskt sett ända

Bidragen i den femte volymen med ”Blad ur Viborgs historia” erbjuder läsning om de mest olika lokala och regionala företelser, platser och personer. Boken är på sitt sätt också gränsöverskridande, med medverkande från Finland. I många skribenters fotnoter och litteraturförteckningar återfinns källor och litteratur på finska, äldre och nyare, parallellt med de ryska. – Helheten domineras trots allt av ryska orienteringspunkter för stadens historia, men utgivarna från ”Viborgs förenade museer” har gjort en betydande insats för att belysa även stadens icke-ryska historia i tryck för de lokalhistoriskt intresserade i dag.

Merikarjala-idén har varit levande ända sedan 1980-talet, och senare länsgränsen, men Karelens västgräns, var skall den ligga? – Det nya Merikarjala omfattar också Kymmenedalens kust och skärgård, som bebyggelsehistoriskt sett ända

Merikarjala-idén har varit levande ända sedan 1980-talet, och senare länsgränsen, men Karelens västgräns, var skall den ligga? – Det nya Merikarjala omfattar också Kymmenedalens kust och skärgård, som bebyggelsehistoriskt sett ända

Jos siull’ on snaijuu, Juo Segejeffin tsaiuu	Toppen Sergejeffs Java te i koppen!
	
SINCE 1873 Löjtnantsvägen 10 • 00410 Helsingfors tel. 532 041 • www.sergejeff.fi	

Obs!
Ju förr prenumerationen å WIBORGs NYHETER sker, desto tidigare viddtager tidningens regelbundna hembärning.
Den årade allmänheten behagade erinna sig att lämpligaste tiden för prenumeration är nu, i kvartalets början.

mande – och stöd bland akademiska forskare – för den nyskapade regionen. Den karelska idévärlden med tillhörande historioromantik och -nostalg i förflyttats ett steg västerut i geografin, med nya gränsdragningar.

VSKS nya Merikarjala-volym är som vanligt omfattande och välredigerad med många intressanta artiklar. Här redogörs bl.a. för idéerna bakom lanseringen av ” Karelska kusten” som region och för dess särdrag: Petersburgsorienteringen, villakultur, krig och konflikter på Näset, industrialiseringen kring Viborg, Viborgs arbetarförening, stuveriarbetarnas organisering i Trångsund och upprorsveckorna 1918 i regionen. Hannu Rastas bidrar med en sammanfattande skildring av familjen Nobels Kirjola gård i S:t Johannes.

Viborgs Finska Litteratursällskap VSKS upprätthåller webbportalen wiipuri.fi, med ett mångsidigt bild-, text- och videoföreläsningsmaterial kring Viborgs historia, nu kompletterad med en Merikarjala-avdelning. VSKS har under året fortsatt sin verksamhet också på många andra fronter och är i dag en central aktör i den finländska Viborgsforskningen. Ordförande har såsom tidigare varit docent Anu Koskivirta, viceordförande är arkitekt Netta Böök.

Rainer Knapas

förklaringar eller heroiseringar som fyllt historieböckerna ända från krigsåren, de sedvanliga skildringarna av ”Finlands kamp” eller av karelarnas hårda öden. Bokens grafiska utförande, bilderna och teckningarna ger en annorlunda distans, men samtidigt en omedelbar, konkret närhet till det som skildras, av ett slag som inte kan uppnås i berättelser med enbart text.

En något motsvarande, avväpnande nyhet bland Karelen- och krigsskildringarna på finska var Hanneriina Moisseinens grafiska album *Kannas* år 2016, med teckningar och dokumentära fotografier från evakueringskaoset på Näset 1944, bland människor och boskap. Som grafisk roman har Pia Koskelas bok en mycket berömd, helt oberoende jämförelsepunkt, både till utförande och innehåll: Nora Krugs

Rainer Knapas

Hugo Simberg Till 150-årsminnet 1873–2023

Rainer Knapas

Den finska konstens guldålder i slutet av 1800-talet och före första världskriget har många stora namn – Hugo Simberg är den enda av dem som har starka band till Viborg och den viborgska kulturens särart. *Wiborgs Nyheter* vill här uppmärksamma 150-årsminnet av hans födelse med en uppsättning bilder, av hans verk och ur hans liv.

Hugo Simberg och hans tvillingbror Paul föddes midsomradagen 1873 i Fredrikshamn, där hans far Niklas var undervisningsofficer vid Finska Kadettkåren. År 1885 tog fadern avsked som överste och familjen flyttade till Viborg, Niklas Simberg blev nu stadens postföreståndare. Sonen Hugo började redan som femtonåring i Viborgs konstvänners ritskola, därefter stod hans bana klar: han skulle bli konstnär. Konststudierna fortsatte i Helsingfors och 1895 hos Akseli Gallen-Kallela i Ruovesi. Där fann han sin framtida väg och stilart, en starkt finländskt förankrad symbolism och en egen bildvärld, med fantasi, humor och ofta även med klarsynt realism.

Hugo Simberg reste mycket, till den nyaste konstens källor: till Stockholm, till Paris, till Italien, år 1899 till Ryssland och Kaukasus, år 1907 ända till Nordamerika. Hans genombrott som konstnär skedde vid Finska konstnärernas höstutställning 1898. Hans porträtt uppskattades, men hans sagomotiv väckte förundran. Den inflytelserika kritikern, arkitekten Jac Ahrenberg skrev: "Sedan herr Simberg visat sig äga verkliga förutsättningar för att bli en konstnär, vore det väl lämpligast för honom själv att för framtiden låta bli att utställa sådant skräp som "Fan blåser" och "Fattigdom med tvillingar" m.m.". – Senare har detta "skräp" blivit det mest personliga och

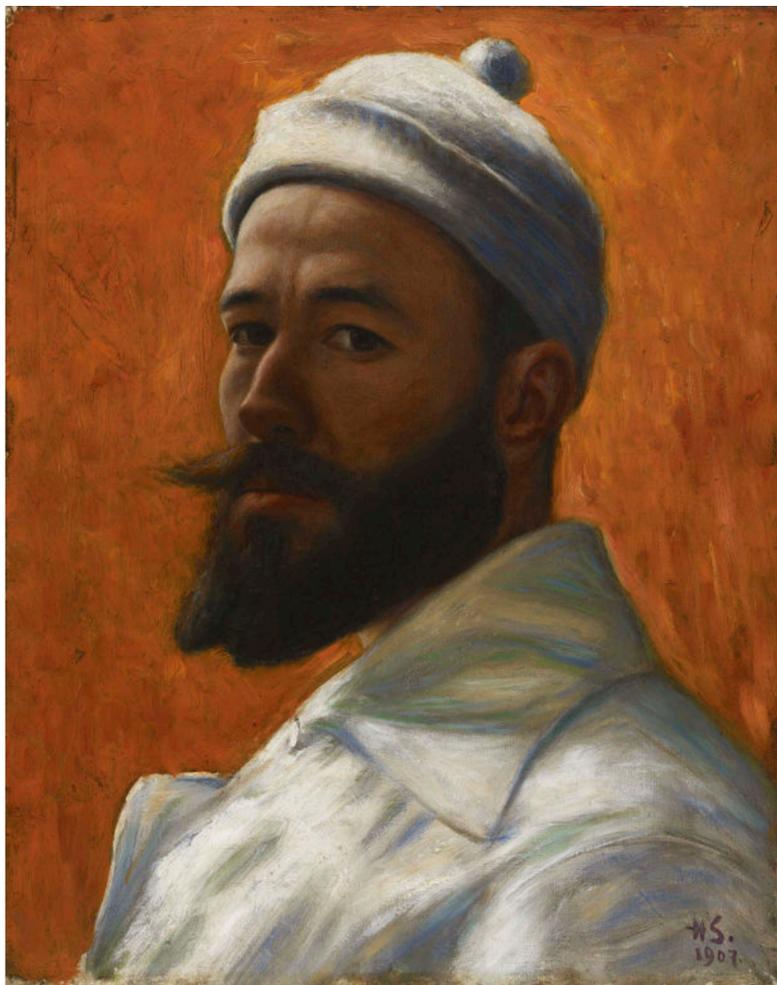
fascinerande i Simbergs produktion.

Gätfullheten var ett bestående inslag i hans arbeten, och har stått sig till denna dag, med "Säräd ängel" från 1903 som det främsta exemplet. Oförståelse mötte också ett av hans storverk, de starkt symbolistiska, icke-bibliska dekorationsmålningarna i Tammerfors nya kyrka 1904–05. Därefter återgick han till ett mera realistiskt, ofta varmt inkännande måleri i porträtt och landskap.

Hugo Simberg gifte sig 1910 med Anni Bremer, som studerade vid Konstföreningens ritskola, och de fick två barn, sonen Tom och dottern Uhra Beata. Familjekretsen var emellertid mycket större än så. Från sitt senare äktenskap med Ebba Mathilda Widenius hade Niklas Simberg en stor skara barn. Tvillingarna Hugo och Paul hade en äldre syster Mathilda, och fem yngre syskon: Blenda, Wolter, Elma, Elsa och Guido. Sonen Carl från det första äktenskapet gjorde en lysande karriär som järnvägs- och brobyggare i södra Ryssland och i Kaukasien.

Föräldrarnas och syskonkarans fasta punkt i livet var lantegendomen Niemenlauta vid Viborgska vikens, nätt och jämnt på Säckijärvi-sidan av gränsen mot Viborgs socken. Här samlades särskilt sommardag många generationer från två betydande, i många led förenade släktkretsar: den Andersinska och den Simbergska. Hugos syster Mathilda var gift med ägaren till Niemenlauta, Emil Andersin, och redan tidigare hade man uppfört olika villor på gårdens marker, för att bereda plats för olika efterkommandes sommarboende. Den Simbergska familjen disponerade den s.k. Gula villan, ursprungligen uppförd för Hugos mormor, Charlotta Gustava Harthin.

Niemenlauta med alla sina närmaste omgivning, byggnader, stränder, öar och särskilt dess stora ångbåtsbrygga för trafiken till Viborg blev kära, återkommande

Självporträtt 1907 av Hugo Simberg (1873–1917). Vid denna tid hade han tillsammans med Magnus Enckell slutfört de kända och på sin tid omstridda målningarna i Tammerfors nya kyrka, senare domkyrka. År 1907 reste han till Förenta staterna med s/s Lusitania, andra utrikesresor gick till Stockholm, Paris och Italien, även till Ryssland och Kaukasus, där hans äldsta halvbror Carl, "Carluscha", var en känd järnvägs- och brobyggnadsspecialist. – Oljemålning, Ateneum.

Hugo Simberg vid staffliet i sitt barndomshem i Viborg 1898. Familjen bodde vid Svartmunkegatan 22, i löjtnant Nikolaj Thesleffs hus vid Salutorgets hörn. I förgrunden målningen Översten, ett av hans många porträtt av fadern Niklas Simberg. – Hugo Simbergs samling, Centralarkivet för bildkonst.

Från Niemenlauta: den Simbergska familjen på Gula villans veranda. Från vänster fadern Niklas, system Blenda, modern Ebba Matilda, Hugo, system Elma och yngsta brodern Guido. – Hugo Simbergs samling, Centralarkivet för bildkonst.

motiv för Hugo Simberg. Likaså anlitate "Huuko-herra" gårdens folk som modeller för sina tavlor. Umgängeslivet florerade under somrarna, med utflykter, upptåg och utklädningar, vilket Hugo Simberg har förevigat i sina fotografier. – Denna viborgska värld och dess människor genom tiderna finns utförligt beskrivna av Hans Andersin och Jan Simberg i boken *Niemenlauta. En central knut i ett släkt-nät. Berättelser om en östfinländsk släktgård och de människor den samlade omkring sig* (2010, 288 sidor).

Hugo Simberg insjuknade och avled oväntat sommaren 1917. Hans ställning i den finländska konstens historia har därefter ständigt förstärkts, genom böcker, biografier och utställningar. Den första stora levnadsteckningen av Sakari Saarikivi utkom 1951. År 2000 hölls i en stor Simberg-utställning i Ateneum, med många tillhörande publikationer och mycket nytt material. Hugo Simbergs skisser, brevväxling och hans stora fotografisamling har överlätit till Centralarkivet för bildkonst. Fotografierna ger omedelbara,

efter mer än hundra år levande ögonblicksbilder av familjens liv, miljöer och händelser – mycket av detta utspelar sig på Niemenlauta.

Också i dagens Viborg har Hugo Simberg uppmärksammats som konstnär i en massiv levnadsteckning på ryska från år 2020 (ca 500 sidor och med 600 illustrationer) av den viborgska konsthistorikern Anastasia Martynova, som tidigare även medverkat i *Wiborgs Nyheter*. Den nyaste biografien på finska, *Hugo Simberg. Pirut ja enkelit*, är skriven av Helena Ruuska 2018

Strandparti från Björkö. Stränderna och öarna kring Niemenlauta hörde till Hugo Simbergs favoritmotiv, mera traditionella landskap med bebyggelse hörde till undantagen. Hans rätt få motiv från Viborg är ofta tagna från stadens periferi – traditionella "postkortsyner" med till exempel slottet eller Runda tornet saknas helt. – Oljemålning på kartong, Ateneum.

Tom och Niklas äter bär, 1913. Hugo Simbergs son Tom förekommer på otaliga fotografier från sommarlivet på Niemenlauta. Fadern Niklas med sin karakteristiska hållning avbildas också på den kända målningen *Mot kvällen*, vandrande på stranden vid solnedgången tillsammans med sonsonen Tom, vitklädd som på fotografiet. – Hugo Simbergs samling, Centralarkivet för bildkonst.

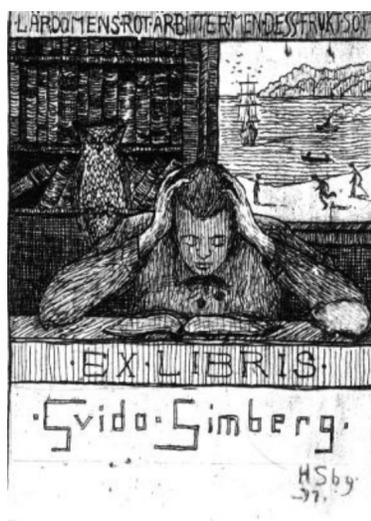
Faster vid 86 års ålder, 1907. Ett av Hugo Simbergs många porträtt av fastern Alexandra Simberg, som hörde till familjens stöttelelare ända från tiden i Fredrikshamn. – Mjukgrundsetsning, Ateneum.

Vid skiljevägen. Den rena ängeln eller den underfundiga djävulen, vems väg skall människan ta? Hugo Simbergs symbolism med sina sagoartade drag låg mycket fjärran från den samtida finsk-nationella Kalevala-världens patetiska symbolspråk. – Akvarell och gouache, Ateneum.

"Refanut" – familjens segelbåt hade fått sitt namn efter farkosten i en av Topelius mest kända sagor. Segling var en viktig del av sommarlivet på Niemenlauta. – Hugo Simbergs samling, Centralarkivet för bildkonst.

Exlibris för skolgossen Guido Simberg med devisen "Lärdomens rot är bitter men dess frukt söt". Guido Simberg var född 1887, nästan 15 år yngre än brodern Hugo. Han blev senare kemist och en känd profil i viborgska sammanhang, skriftställare, "konstnärssjäl med flytande penna", även välkänd för sina bidrag till *Wiborgs Nyheter* under 1950- och 60-talen. – Etsning, Ateneum.

Wiborgsföreningar

Handelsgillet i Wiborg

Gillet är grundat 1887 och har i dag 127 medlemmar.

Värmötet hölls den 21 mars. Pensionerade sjukvårdsläraren Birgitta Geust höll ett anförande om Diakonissanstalten i Wiborg. Den 30 juni ordnades en excursion till konstcentret Salmela, där konsertversionen av Wiborgsoperan (komponerad och libretto av Arto Paju) hade sitt uruppförande.

Gillet firade sitt 135-årsjubileum

den 26 november. Deltagarna fick avnjuta ett musikprogram uppfört av Daniel Schultz på cello och Henrik Wikström på piano. Gillets hedersmedlem, fil.dr, h.c. Rainer Knapas höll festföredraget under rubriken: "Monrepos: Historia och Nutid". I samband med jubileet hölls Gillets höstmöte, vid vilket tidigare ordföranden Mikael Westerback valdes till hedersmedlem. Mikael har verkat i styrelsen i hela 34 år, av vilka de åtta senaste som ordförande. Såväl värmötet som jubileet hölls på Handelsgillet i Helsingfors.

Under 2022 stödde Gillet Östra Finlands Nation för dess 100-års-historik och även för nationens verk-

samhet i övrigt, samt nationens medlemmar i form av stipendier.

Gillet styrelse 2022 bestod av ordförande Jan Sandström, viceordförande Niklas Simberg, sekreterare Albert Andersson, skattmästare Johan Björkell, intendent Derek Breitenstein, klubbmästare Paul Nouro samt Alexander Grandin. Vid höstmötet valdes Torbjörn Jakas till styrelsemedlem för år 2023 i stället för Derek Breitenstein, som undanbets sig återval.

Jan Sandström

Tyrgils Orden

Under fjolåret samlades Tyrgilsbröderna till tvenne kapitel. Värkapitlet i maj hölls i form av en vårlunch på Lehtovaara, restaurangen med Wiborgsanor. Minister Pär Stenbäck gästade kapitlet och berättade om Östersjön, vårt wiborgska innanhav. Smälledagen den 30 november hade bröderna vid middagstid sökt sig ut till "Trångsund", dvs. traditionsrestaurangen Konstan Möljä, där bröderna njöt av havets hävor

och Slotthövdingen höll ett anförande om det wiborgska sjöförsvaret.

Stormästare och slottshövding för de cirka 30 slottsbröderna är Henrik Degerman. Han biträds av rådsherarna Lars-Einar Floman, Mikael Westerback, Robin Ekström och Emer Silius.

Föreningen 7 januari rf

Redan för andra året i rad måste Föreningen 7 januari avstå från att anordna sin traditionella fest på Ridarhuset i Helsingfors på grund av coronapandemin. Programmet stod färdigt och inbjudningarna hade gått ut, men den svåra situationen släppte inte som väntat. Nu hoppas vi däremot att kunna förverkliga alla tiders fest i januari 2023. Världssituationen har gjort det svårare för oss att besöka Viborg, och därför är det speciellt viktigt att vi kan återuppta vår tradition.

Vårens årsmöte valde Maria Salenius till ordförande samt följande medlemmar till styrelsen: Erik

Andersin, Henrik Antell, Irina Halminen, Mika Pynnönen, Rabbe Sandelin och Kirsti Sirviö. Till suppleanter valdes Annika Helkama-Tötterman, Hannele Helkama-Rågård, Monica Saxén, Harri Tilli, Saara Valtonen och Karen Zilliacus.

Föreningen Sjunde januari rf gläder sig åt att redaktionen för Wiborgs Nyheter för sin del har kunnat fortsätta sitt arbete att bära vårt Viborgsarv. Återigen bjuder tidningen på en intressant och minnesrik inblick i den stad vi alla håller kär.

Maria Salenius

Föreningen Wiborg

Föreningen Wiborg har under 2022 riktat in sina resurser allt mer mot Östra Finlands Nations 100-årsjubileum år 2024. Redan under så gott som hela 2023 kommer hundraårsjubileet att uppmärksammas och firandet kommer att kulminera i jubileumsårsfesten på Gamla Studenthuset den 24 februari 2024.

Föreningen Wiborg agerar som en kontaktlänk till de äldre medlemmarna och kommer även aktivt att delta i planeringen av jubileumsåret samt arrangera gemensamma evenemang med nationen. För stunden är en av de viktigaste frågorna på bordet valet av årsfesttalare. Såväl tidigare nationsaktiva som andra Viborgssinnade rekommenderas att redan nu komma med i Föreningen

Wiborg för att garantera sig en plats på jubileumsfesten genom att kontakta föreningens ordförande på ordforande@foreningenwiborg.fi!

Arbetet med nationens historik framskrider stadigt och nu planeras tryckningen av boken. Eventuellt kommer historiken att säljas på förhand för att inte onödigt trycka upp en alltför stor upplaga. Föreningen tvingades tyvärr avboka sin sommarexcursion till Tervik gård i Pernå, men hoppas kunna besöka gården inom de närmaste åren. Värmötet arrangerades av praktiska skäl i samband med ÖFN:s årsfest på hotel Arthur. Föreningens höstmöte gick av stapeln på Helsingfors centrumbibliotek Ode med efterföljande middag. Detta hade redan tidigare planerats men inte kunnat genomföras på grund av coronarestriktionerna. En redan traditionell julfest arrangerades tillsammans med ÖFN:s yngre äldre medlemmar.

Alexander Grandin

Tyrgilmuseet

Tyrgilmuseet r.f. grundades 1972 med uppgift att samla och upprätthålla minnen från Viborg samt främja den kulturhistoriska forskningen kring Viborg och dess inflytelseområden. Föreningen äger föremål från Viborg, deponerade på Etelä-Karjalan museo i Villmanstrand, samt dokument och fotografier. Från denna deposition separerades dokument och fotografier i september 2007 och överläts till Svenska Litteratursällskapet i Finland.

I syfte att förverkliga föreningens stadgar, att främja den kulturhistoriska forskningen kring Viborg, ordnades i samarbete med Svenska Litteratursällskapet i Finland den andra

november 2022, ett seminarium "Arvet från Wiborg - i arkiv och museer". Under seminariet, som hölls i litteratursällskapets auditorium, berättades bland annat om insamlingsprojekt om Wiborg, presenterades material om wiborgska föreningar samt presenterades vad som finns på webben om Wiborg. Tillställningen var välbesökt, närmare 60 personer hade anmält sig. Föreningens styrelse består av Monica Ståhls-Hindsberg, ordförande, Rainer Knapas, vice ordförande, sekreterare öppet, Mikko Haikonen, skattmästare, samt Heli Halste-Korpela, Hannele Helkama-Rågård och Wilhelm Nouro.

Monica Ståhls-Hindsberg

Från seminariet "Arvet från Wiborg" den 2 november 2022 på Svenska litteratursällskapet, arrangerat av SLS och Tyrgilmuseet. Foto Janne Rentola, SLS.

Wiborgs Konstvänner Viipurin Taiteenystävät

År 2022 var Wiborgs Konstvänners 132 verksamhetsår. Året var mycket aktivt, ty föreningens konstverk presenterades på många utställningar både i hemlandet och utomlands, bland annat i Frankrike. Kändedomen om konstsamlingen har ökat. I Vasa fortsattes Gösta Diehls utställning i Kuntsi Museum för modern konst. I Paris, på Musée

Jacquemart-Andre, fanns Axel Galen-Kallels målning "Vinterlandskap" från föreningens samlingar på utställningen Mythes et Nature.

I Helsingfors hade vi på Villa Gyllenbergs utställning "Torsten Wasastjerna - Sagornas och fantasins värld" två av Wasastjernas oljemålningar, "Mänken" från 1890 och "Skogslandskap från Kangasala" från 1893. I Villmanstrands konstmuseum pågick en omfattande samlingsutställning där 27 av Wiborgs Konstvänners verk presenterades med bakgrundsinformation. På utställningen "Oma Valinta" i Tavastehus konstmuseum visades

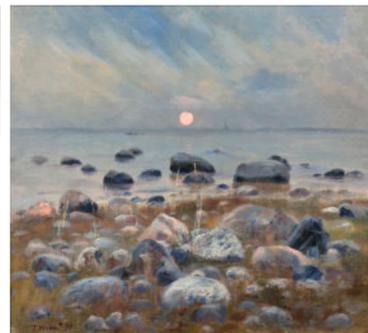
flera av Konstvännernas konstverk.

Föreningens samlingar utökades med Eero Järnefelts verk "Man i 1700-talsdräkt" (1916). Föreningen mottog dessutom en betydande donation av Gösta och Christina Diehl omfattande tolv konstverk av den år 1899 i Viborg födde konstnären Gösta Diehl (se sista sidan).

*Heli Halste-Korpela
Vice ordförande*

Eero Järnefelt: "Man i 1700-talsdräkt".

Torsten Wasastjerna: "Mänken".

Östra Finlands Nation

På våren började nationen ordna torsdagsevenemang igen och sittandet kunde fortsätta. Efter en tid måste nationen ändå ordna sina evenemang utanför Nypolen eftersom Nya Studenthuset skulle undergå hissenovering. I maj reste wiborgenser till Uppsala för att fira Vårbalen: nya generationer av wiborgenser, V-dalningar och helsingkroniter fick träffas. Svenskarna var lika vänliga, hjälpsamma och festsugna som alltid. En vecka senare, den 28 maj, firade nationen sin 98 årsfest på Hotel Arthur. Pre-årsfest, solen akt och efterfest firades i andra nationers utrymmen, något vi kan vara tack-samma för.

Sommarens höjdpunkt, sommarexcursionen, firades i år i Lovisa. Helgens program omfattades av den traditionella orienteringen kring Lovisa stad, samt ölkrocket, sitz, sång, bastu och gott sällskap genom kvällen. Under sommaren startade även ÖFN100-utskottet sitt arbete inför jubileumsåret, där medlemmarna delades roller och visionsarbetet för 2023-2024 påbörjades.

Hösten har varit fartfylld i år. Trots hissenoveringen har nationen

Glada miner under sommarexcursionen 2022 till Lovisa.

lyckats ordna ett regelbundet och mångsidigt utbud av program. Styrelsen för 2023 blev vald i november

och ordförandeklubban överräcktes till Ina Mickos. ÖFN100-utskottet har planerat jubileumsprogram och

Östsvenska Kvinnoförbundet och Öst-Svenska Blomsterfondföreningen

Öst-Svenska Blomsterfondföreningen och Östsvenska Kvinnoförbundet gjorde sin årliga vårutfärd till Helsingfors östra skärgård med Doris-Liine. Vädret var återigen vackert och blåsfrött. Höstutfärderna i september gick till Igor-Museet i Degerby och sedan till Ekenäs med

lunch på restaurang Höijer och besök i Göran Schildts villa, Villa Skeppet, ritad av Alvar Aalto.

Våra månadsmöten med föredrag hölls på restaurang Perho. Birgitta Geust berättade om "Flykten från Novorossijsk" och Mariana Flinkenberg-Gluschoff berättade om sin bok *Ortodoxa Begravningsplatsen i Helsingfors*. Bägge föredragen var mycket intressanta.

Jullunchen gick av stapeln, enligt traditionen på Restaurang Börs.

Annika Helkama-Tötterman

Wiborgs Läns Segelförening Viipurin Läänin Purjehdusseura

Se sidan 10

Segelföreningens pavijong 1890-1899. Fotografen okänd. Villmanstrands museer.

skrivs av Eliel Kilpelä har redan ett färdigt manuskript. Sorgebud har vi tyvärr också: nationens inspektör emeritus (1975-1985) Peter Tigerstedt avled den 10 oktober. Nationen ordnade en hedersvakt till begravningen. Tillfället var vackert och solstrålarna träffade kistan täckt av blommar vid sista studenterna av välsignelsen.

Det kommande året är fullpackat! Årsfesten 99 ordnas den 18 februari och hoppeligen får vi snart igen Nypolen i bruk. ÖFN100-firandet kör igång under sillisen 99. ÖFN100-arbetsgrupperna fortsätter sitt arbete inför jubileumsfesten som äger rum den 24 februari 2024. I maj 2023 är det igen dags för kuratorsval. Tempot på nationen är nu högt och vi ser fram emot det kommande året!

*Stefan Andersson, Ordförande
Emilia Henttonen, Kurator*

Wiborgs Konstvänner fick värdefull konstdonation

Wiborgs Konstvänner - Viipurin Taiteenystävät - har fått ta emot en betydande donation i form av målningar av Viborgsfödde konstnären Gösta Diehl. Diehl anses vara en av 1900-talets främsta kubister och kolorister. Bakom donationen, som omfattar 12 arbeten, ligger konstnärens son, Gösta W. Diehl.

Gösta Diehl år 1926.

Diehl (1899-1964) föddes i Viborg där hans inflyttade föräldrar bedrev en fotoateljé. Efter faderns självmord hamnade modern i ekonomiskt trångmål då hon blev ensam med fyra barn. Den mångsidigt begåvade sonen Gösta fick ändå gå i skola, tack vare stipendier och uppföringar av äldre syskon, som hjälpte med att bekosta hans studier. Diehl tog studenten vid Viborgs svenska lyceum medan han utvecklade sina intressen för musik och bildkonst. Han stiftade bl.a. bekantskap med Rurik Lindqvist vid Wiborgs Konst-

vänners Ritskola, där han började med att stå modell.

Efter studenten flyttade Diehl till Helsingfors för studier vid Finska Konstföreningens ritskola. Där kom han in i den unga nationens trend-sättande konstnärskretsar med ett starkt kontaktnät över hela Europa. Frankrike lockade de unga artisterna, men Diehl hade inte råd att åka iväg med de lyckligare lottade kamraterna. När han som 22-åring erbjöds anställning som kontorist i Paris tog han sin chans. Han lyckades både delta i konstundervisning och hålla utställningar och fick vara med i händelsernas centrum. Diehl studerade och arbetade i många repriser i Paris på 1920- och 30-talen innan han återvände till Finland och bildade familj. Han fann snart sin plats som en av landets ledande modernister.

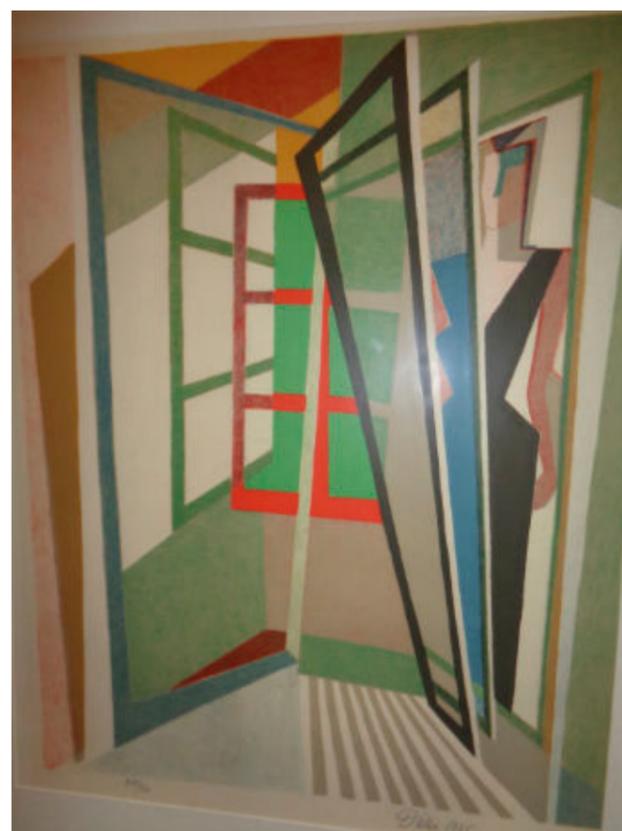
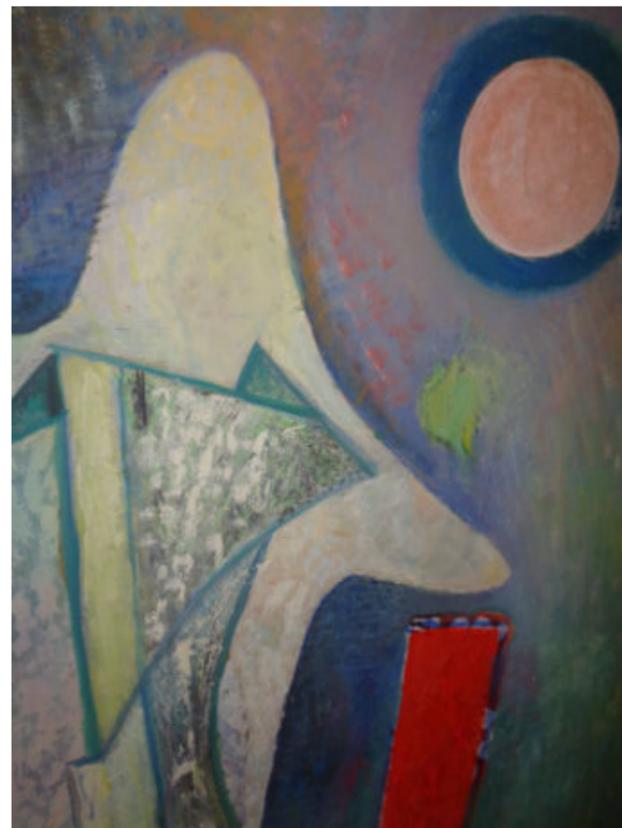
Efter kriget dominerade kubismen i Diehls måleri. På 1950-talet reste han tillbaka till Frankrike och hann ännu arbeta både i Italien och Grekland.

De 12 verk av Diehl som Wiborgs Konstvänner har fått motta representerar olika tidsperioder av Diehls konstnärskap. Bland dem finns versioner av hans välbekanta arbeten, t.ex. *Rymdmannen* från tidigt 1960-tal och *Ålderstrappan* från 1950-talet.

Viborgs Konstvänner kommer att deponera Gösta Diehls arbeten på konstmuseet i Tavastehus, där en betydande del av föreningens konstsamlingar finns sedan tidigare. Museet svarar för att målningarna vid behov restaureras.

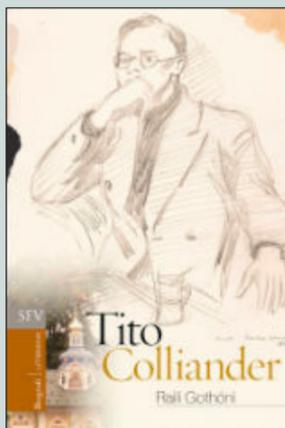
För Diehl-intresserade rekommenderas Camilla Granbackas verk om konstnären, *Gösta Diehl kubist, kolorist & kosmopolit*.

Eva Vikstedt

Två arbeten av Gösta Diehl, versioner av *Rymdmannen* (upptill) och *Ålderstrappan*.

Tito Colliander - Människan bakom böckerna

Författaren **Tito Collianders** (1904-1989) sanningsletande och hans kritiska inställning till banala svar på existentiella frågor tilltalar också dagens människor med en aktualitet som vägrar blekna. Hans självbiografier, men också hans romaner, återspeglar barn- och ungdomsåren i S:t Petersburg, svältåret efter ryska revolutionen och vandringensåren i Europa. Han sammanflätar platser, tider, åldrar

och generationer okronologiskt och osystematiskt till en helhet som undflyr entydiga tolkningar.

Bokens författare **Raili Gothóni** (f. 1951) är teologie doktor och docent vid Helsingfors universitet. Hon har publicerat böcker och artiklar om religionspsykologi, diakoni och mångkulturella frågor.

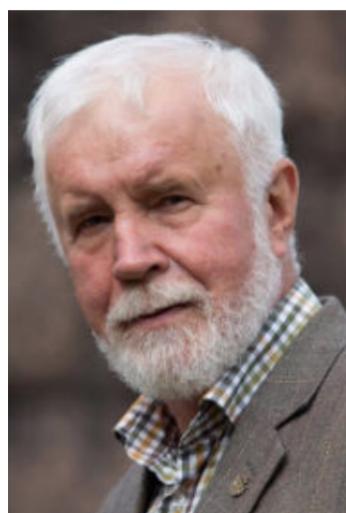
Alla SFV-biografier över finlandssvenskar som inte får glömmas bort finns i lager. Böckerna är ypperliga gåvor! Läs mer, beställ och köp på www.boklund.fi (sök på "SFV") Fråga också efter böckerna i bokhandeln!

Till minnet av Aleksanteri Saksa 1951-2022

Aleksanteri Saksa, arkeolog, filosofie doktor och för många finländare den mest kända utforskaren av Viborgs äldsta historia avled i S:t Petersburg den 15 augusti 2022. Saksa var född i Petrozavodsk i en ingermanländsk familj och hans fullständiga kunskaper i finska gjorde honom under årtionden till en central person när det gällde samarbetet över gränsen mellan arkeologer och historiker i Ryssland och Finland, vid utgrävningar och forskningsprojekt.

I Viborg verkade han från år 1998 som återkommande ledare för de stadsarkeologiska utgrävningar som utfördes av ryska vetenskapsakademins arkeologiska institut i S:t Petersburg, där han hade gjort sina första karelsk-finska lärospän. Hans chef, A.N. Kirpitnikov var likaså en känd profil i det finsk-ryska arkeologiska samarbetet och när det gällde

att försvara och bevara minnesmärkena i Viborg.

Järnåldern och medeltiden var Saksas specialiteter och han dispute-

rade 1998 över den karelska järnålderns bebyggelsehistoria vid Joensuu universitet, där han också blev docent. Därefter disputerade han ytterligare över samma ämne vid statsuniversitetet i S:t Petersburg år 2007. Han var engagerad i ett flertal finsk-ryska forskningsprojekt och medverkade i många publikationer. Vid utgrävningarna i Viborg ägnade han sig åt avlagringarna från den medeltida stadens gator och torg och åt medeltidsbyggnadernas historia. I staden och för många resenärer blev han känd som en sakkunnig guide till alla underjordiska nyheter – alltid glad, vänlig och hjälpsam när det gällde kontakter till Finland och att ställa upp för Viborgs och Karels historia.

Rainer Knapas